

Univerzita Palackého v Olomouci
Filozofická fakulta

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

2024

Ivana Miklendová

Univerzita Palackého v Olomouci

Filozofická fakulta

Bakalářská práce

**Tematizace sportu v prozaické tvorbě
Oty Pavla**

Ivana Miklendová

Katedra bohemistiky

Vedoucí práce: doc. Mgr. Erik Gilk, Ph.D.

Studijní program: Česká filologie se zaměřením na editorskou práci ve
sdělovacích prostředcích

Olomouc 2024

Palacký University Olomouc

Faculty of Arts

Bachelor Thesis

The Thematization of Sport in the Prose Works of Ota Pavel

Ivana Miklendová

Department of Czech Studies

Thesis Supervisor: doc. Mgr. Erik Gilk, Ph.D.

Study Programme: Czech Philology with a Focus on Editorial Work in
the Media

Olomouc 2024

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci na téma *Tematizace sportu v prozaické tvorbě Oty Pavla* vypracovala samostatně za použití zdrojů a literatury uvedených v práci. Dále prohlašuji, že tato bakalářská práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

Datum:

.....

podpis

Poděkování

Ráda bych poděkovala vedoucímu mé bakalářské práce, doc. Mgr. Eriku Gilkovi, Ph.D., za odborné vedení, trpělivost, vstřícný přístup a cenné rady.

OBSAH

Úvod	7
1. Ota Pavel jako fenomén (nejen sportovní prózy).....	8
1.1. Z malého chlapce novinářem.....	8
1.2. Specifika autorovy tvorby	14
1.3. Dílo	21
2. Rozmanitost Pavlovy tvorby – reportáž, povídka a pohádka.....	22
2.1. Reportáž.....	22
2.2. Povídka	23
2.3. Pohádka	24
3. Pisálek v New Yorku aneb Dukla mezi mrakodrapy	26
3.1. Děj	27
3.2. Užité jazykové prostředky	30
4. Slavní i odmítaní aneb Plná bedna šampaňského a Syn celerového krále.....	33
4.1. Plná bedna šampaňského	34
4.2. Syn celerového krále	36
4.3. Charakteristické rysy textu	38
5. Sport opředen závojem magie aneb Pohádka o Raškovi	41
5.1. Děj	42
5.2. Charakteristické rysy textu	44
6. Závěr	48
7. Anotace	51
8. Resumé.....	51
9. Seznam použité literatury.....	52
9.1. Primární literatura.....	52
9.2. Sekundární literatura.....	52

Úvod

V předkládané práci se budeme podrobně věnovat prozaické tvorbě českého spisovatele Oty Pavla, konkrétně jeho textům se sportovní tematikou. Toto téma jsme si vybrali ve snaze poukázat na žánrovou rozmanitost a variabilitu jeho uměleckého zpracování. Za užití komparační metody se pokusíme porovnat jednotlivé typy tematizace sportu v próze tohoto autora, vyzdvihnout jejich společné znaky i odlišnosti a provést jazykovou analýzu, poukazující na přechod od reportáže k beletrii.

V první kapitole se zaměříme na autorův životní příběh, jehož znalost přidává recepci Pavlova díla zcela novou perspektivu. V jeho díle se totiž v různé míře projevují myšlenky a tendence spjaté s autorovým životem, Pavel ve svých knihách tematizoval názory a aktivity, které ve svém životě považoval za důležité a svým způsobem jej samotného utvářející. Následně představíme jednotlivé žánry, o kterých budeme v práci pojednávat, tedy reportáž, povídku a pohádku, a poukážeme na jejich specifika i vzájemné odlišnosti.

Praktická část práce se poté bude zabývat představením a stylistickou analýzou Pavlových děl se sportovní tematikou. Zvolili jsme zástupce reportáže i pohádky, z povídkových souborů byla vybrána ta díla, která nejlépe demonstrují návaznost na publicistickou kariéru s již nově se objevivšími beletristickými prvky. Sbírkou fiktivních povídek byla z tohoto důvodu z analýzy vypuštěna.

Cílem této práce je na konkrétních příkladech doložit vývoj autorovy tvorby, totiž přechod od strohého reportážního popisu k beletristicky prosycenější tvorbě završené novelou s pohádkovými motivy. Chceme tím prokázat, že ač se autor uchýlil ke třem různým žánrům, je mezi nimi možno nalézt jak jisté odlišnosti, tak také prvky, které je spojují. Porovnáním těchto způsobů se pokusíme poukázat na nový koncept zpracování sportovní tematiky, který Ota Pavel vnesl do české literatury a kterým si také vydobyl jméno v rodné zemi i ve světě.

1. Ota Pavel jako fenomén (nejen sportovní prózy)

Není pochyb o tom, že Ota Pavel zanechal mezi čtenáři i širokou veřejností nesmazatelnou stopu. Jak uvádí Bohumil Svozil ve své monografii o tomto významném českém autorovi, Ota Pavel skvěle demonstruje, „že má-li autor utkvět v literárním kontextu a literárním povědomí jako výrazná tvůrčí individualita, není k tomu nezbytnou podmínkou rozsahem velké dílo.“¹ To lze doložit faktem, že veškerá autorova tvůrčí aktivita by se dala shrnout do jednoho svazku středního rozsahu.

Navzdory těmto okolnostem můžeme o Otě Pavlovi mluvit jako o jednom z nejvýznamnějších českých poválečných autorů, a to i přesto, že se později, po roce 1989, do českého prostředí vrátili literáři zvučnějších a umělecky atraktivnějších jmen. Není sice na místě srovnávat Otě Pavla například s Josefem Škvoreckým nebo Milanem Kunderou (alespoň co se popularity v zahraničí týče), ale jinak se dá tvrdit, že „i on se vedle uvedených osobností stal – byť skromnější měrou – reprezentantem specifčnosti i předností české prozaické tvorby na mezinárodním poli.“²

Osobnost tohoto populárního českého prozaika zaujme čtenáře nejen tvůrčí činností, ale také životem samotným. Se znalostí kontextu Pavlovy tvorby totiž nabývá jeho dílo zcela nového významu.

1.1. Z malého chlapce novinářem

Ota Pavel, původním jménem Otta Popper, se narodil jako nejmladší ze tří bratrů v Praze, 3. července roku 1930. Jeho rodiče, Leo a Hermína Popperovi, však z Prahy nepocházeli – otec Leo se narodil v Bavorově a poté žil v Buštěhradě, matka Hermína (rozená Netrefová) se s rodinou Popperových poprvé setkala jako služka původem z Dříně u Kladna. Uzavřením manželského sňatku mezi Leem a Hermínou roku 1924 vznikla také výrazně odlišná kombinace náboženských preferencí a rasového původu, kterou následně na vlastní kůži pocítili i jejich synové. Tyto okolnosti totiž vklínily (nejen) Otě „do protichůdných, židovsko-křesťanských tradic a nechaly mu pocítit v lecčems stejně protichůdné přístupy k životu.“³

¹ SVOZIL, Bohumil. *Krajiny života a tvorby Oty Pavla*. Praha: Akropolis, 2003, s. 8.

² Tamtéž, s. 9.

³ Tamtéž, s. 21.

Jak už bylo zmíněno výše, Ota byl nejmladším ze tří bratrů – ještě před ním se Popperovým narodili synové Hugo a Jiří. Stejně jako je, také Otu vedl otec už od útlého věku ke sportu a vypěstoval ve svých synech také lásku k rybaření a pobytu v přírodě. Mluvíme-li o sportu, Ota našel uplatnění ve fotbalovém družstvu SK Buštěhrad, dále působil v dorosteneckém hokejovém mužstvu pražské Sparty (kde mimo jiné po určitou dobu zastával roli kapitána), a kromě toho pod hlavičkou Sparty běhával sprinty. Velké sny o hokejových úspěších a účasti na mistrovství světa se sice Otovi nesplnily, přesto zůstal se sportem spojený v podstatě po celý svůj život.

Vezmeme-li v potaz fakt, že právě hlava rodiny Popperových, tedy otec Leo, byl klíčovou postavou v budování Otova vztahu ke sportu, není od věci se právě na otce Lea zaměřit podrobněji. Není tajemstvím, že kromě mnoha pozitiv způsoboval rodině také nemalé potíže, a to převážně svými obchodními neúspěchy či milostnými aférami, které manželka Hermína (ve snaze udržet rodinu pohromadě) tolerovala.

Jeho přičiněním Popperovi neemigrovali do Kanady, ačkoliv jim jakožto židovské rodině hrozilo nebezpečí. Na vině bylo silné národní cítění Otova otce, které se postupně rozšířilo do celé rodiny a mimo jiné se promítlo i do Otových próz se sportovní tematikou.

Další událostí, která poznamenala celou rodinu, bylo vedle neustálého útlaku ze strany Němců také vypálení Lidic, které Popperovi viděli až z hrůzné blízkosti. Buštěhrad, ve kterém tehdy ještě bydleli, se totiž nachází jen necelé tři kilometry od Lidic, a rodina měla v této obci i několik známých či přátel.

Krátce poté přišla další rána do rodinných řad – v únoru roku 1943 byli do koncentračního tábora povoláni oba Otovi starší bratři. Zamířili do Terezína, kde se záhy setkali s Arnoštem Lustigem, budoucím blízkým přítelem Oty i celé jeho rodiny. Nejstarší ze synů manželů Popperových Hugo se ve snaze ochránit svého bratra dobrovolně přihlásil k práci pro říši po určitou dobu působil ve středním Německu jako zedník. Ačkoliv měl tento čin zajistit jeho mladšímu bratrovi trvalý pobyt v Terezíně, nestalo se tak – Jiří následně s Arnoštem Lustigem putovali do Osvětimi a Mauthausenu, kde při přesunu zažili (a přežili) pochod smrti.

O rok později byl nakonec do Terezína povolán také otec Leo a Ota s matkou Hermínou tak zůstali o samotě. Otu stejný osud jako jeho bratry nepotkal, protože ho rodiče po narození nezapsali do matriky Židovské náboženské obce, a ačkoliv měl tedy židovského

otce, byl řazen „do kategorie míšenců až druhého stupně, a proto ho pak protektorátní úřady nepovažovaly za Žida v pravém slova smyslu.“⁴

Otec Leo se v Terezíně setkal s Hugem a následně společně uprchli a vrátili se domů. Krátce nato se vrátil také zbědovaný Jiří a rodina se tak znovu šťastně shledala. Krátce poté došlo z čistě národnostních obav ke změně rodinného jména z ‚Popperovi‘ na ‚Pavlovi‘, přičemž se uvažovalo i o variantě ‚Popelovi‘.

Mezi lety 1946 a 1948 Ota na popud otce studoval obchodní školu, aby se stejně jako on mohl stát obchodníkem a pokračovat v jeho stopách. Mladého Otu to však táhlo jinam, otce tak následoval alespoň v politickém směřování – po válce se jak on, tak zbytek rodiny přiklonili ke komunistické ideologii, sám Ota po vzoru otce vstoupil do strany, a to už v sedmnácti letech roku 1947.

Zrod Oty Pavla jako novináře se započal roku 1949, kdy vstoupil do Československého rozhlasu. Tam ho uvedl nový rodinný přítel Arnošt Lustig a Ota po přibližně třech měsících obdržel smlouvu, načež se přesunul do sportovní redakce. Zde mu byla k užítku osobní sportovní zkušenost z fotbalového klubu SK Buštěhrad nebo hokejové Sparty, k pozici odborného sportovního redaktora se však musel postupně propracovávat.

Hnacím motorem pro tento růst pro něj byly dvě skutečnosti – jeho vůle se prosadit a také fakt, že pracoval po boku zkušených reportérů, od nichž se mohl učit. Tehdy totiž ve sportovní redakci působili například Edmund Koukal, Otakar Procházka nebo Josef Hora, přičemž Ota spolupracoval převážně s Horou a Koukalem.

Během svého „učednického období“, jak to nazývá Svozil ve své monografii, si Ota Pavel vyzkoušel také pozici reportéra u mikrofonu, kde však narazil na své limity – chyběla mu pohotovost terénního redaktora, a proto zůstal po celou dobu působení v Československém rozhlasu pouze reportérem píšícím.

Toto období sice záhy skončilo, ale „ačkoliv se s Československým rozhlasem v roce 1956 nerozešel v dobrém, zpětně si plně uvědomoval cenu své redaktorské praxe v jeho sportovní redakci.“⁵

Jeho novinářská činnost musela být následně odsunuta na druhou kolej z důvodu absolvování dvouleté vojenské služby, během které se u Oty Pavla začaly poprvé projevat

⁴ SVOZIL, Bohumil. *Krajiny života a tvorby Oty Pavla*. Praha: Akropolis, 2003, s. 28.

⁵ Tamtéž, s. 35.

psychické problémy, se kterými se potýkal po celý zbytek života. Kromě toho u něj také v této době vznikla myšlenka, že se kromě návratu ke své práci v redakci Československého rozhlasu stane také spisovatelem.

Nebylo to rozhodnutí spontánní, ani ho za tímto záměrem netáhla určitá tužba či nutkání – byl to zkrátka obraz jeho vůle, vytyčený směr, kterým se chtěl vydat, a cíl, kterého chtěl dosáhnout.

Jak slíbil, tak učinil – po návratu z vojenské služby pokračoval ve sportovní redakci Československého rozhlasu, kde působil ještě další čtyři roky. Kromě běžné novinářské činnosti připravoval seriál reportáží o první celostátní spartakiádě a mimo jiné získal i cenu v rozhlasové literární soutěži. Vypadalo to tedy, že si na svůj pobyt v rozhlasu nemůže stěžovat, ale opak byl pravdou. Nelíbilo se mu, že vystupoval se svými texty hlavně v éteru, chtěl primárně psát a být spíše tištěným autorem. I proto se roku 1956 se sportovní redakci Československého rozhlasu rozloučil a téhož roku nastoupil jako pišící redaktor do sportovního týdeníku *Stadion*.

Krátce před svým odchodem z rozhlasu se oženil s Věrou Novákovou a přijal za své její dva syny z předchozího partnerství. Věra mu později porodila vlastního syna Jiřího.

Stejně jako jeho otec, rovněž Ota Pavel vedl své syny ke sportu a díky svým konexím je seznamoval s různými významnými sportovními osobnostmi, které se případně mohly stát jejich vzory. Měl velké ambice a přál svým synům, aby se stali světovými sportovci, všichni se však nakonec vydali trochu jiným směrem a od sportu víceméně upustili.

Po otci zdědil Ota Pavel také lásku k přírodě, jak už bylo zmíněno, a proto i svou vlastní rodinu do přírody často brával. Nejoblíbenější oblastí se stalo Křivoklátsko, ke kterému měl Ota velmi vřelý citový vztah. Na rozdíl od otce byl však stálý, ať už v manželství či v náležitosti k určité krajině, proto Křivoklátsko navštěvoval pravidelně a nedal na něj dopustit.

Od nástupu do sportovního týdeníku *Stadion* neuběhl ani rok a Ota Pavel se znovu přesunul. V redakci působil od dubna roku 1956 do března roku následujícího a za tuto dobu poznal, že hektický provoz týdeníku mu v mnoha ohledech nevyhovuje. Kromě toho ho odrazoval také fakt, že psal spíše odborné než literární texty a že na svou práci neměl tolik klidu, kolik by potřeboval.

Ačkoliv tedy novinářinu provozoval s nevídanou vášní a obhajoval ji, kdykoliv to bylo potřeba, nebyl zcela typickým novinářem – chyběla mu redaktorská pohotovost a rychlost, schopnost psát na první dobrou finální podoby textů a určité pochopení pro překotné tempo redakční práce.

Ota Pavel potřeboval na svou práci čas a většinou mu trvalo, než našel potřebnou formulaci, kterou chtěl použít. Se svými texty si často hrál a několikrát je přepracovával, dokud nevytvořil podobu, se kterou byl zcela spokojen. Kromě toho také nechtěl tvořit jen konzumní novinářské texty, toužil pracovat na trvalejších útvarech, které by hranice běžné novinářiny překračovaly.

Rovněž proto nastoupil roku 1957 do redakce *Československého vojáka*, a právě v tomto čtrnáctideníku konečně našel to, co v redaktorské činnosti hledal: „Měl více času pro sebe, vhodné pracovní podmínky i příležitosti a ve *Vojáku* našel také dobré spolupracovníky a postupně i přátele.“⁶

Zde působil hlavně v rubrice sport a vojáci, ale i tu postupem času přesahoval. Zmiňoval-li dobré spolupracovníky, uveďme alespoň několik jmen, se kterými se Ota Pavel během svého působení v redakci setkal – v té době tam pracovali například Rudolf Kalčík, Vladimír Páral, Václav Jelínek nebo Jiří Šotola.

Díky volnějším redakčním režimům měl více času pro své sebevzdělání a mimo jiné vystudoval i večerní střední školu pro pracující. Jeho začátky ve *Vojáku* však byly těžké – články, které psal, měly rozporuplné ohlasy a sami členové redakce se za ně museli postavit, aby vůbec mohly vycházet. Postupem času si však Ota Pavel vybudoval mezi čtenářským publikem jméno a brzy začal tento čtrnáctideník považovat za svůj rodný časopis. Sám také tvrdil, že se jednalo o jeho nejlepší léta, mimo jiné také proto, že měl příležitost se během svého působení v redakci seznámit s několika předními osobnostmi sportovního světa, na prvním místě s Emilem Zátopkem.

Až ve *Vojáku* také došlo k proměně jeho tvorby, a to konkrétně k přesunu od čistě publicisticky strukturované reportáže k reportáži beletrizované, které se věnoval i nadále.

Nové působiště mu kromě jiných benefitů poskytovalo také několik možností vycestovat do ciziny, například do Spojených států s pražskou fotbalovou Duklou, nebo také na zimní olympijské hry do Innsbrucku roku 1964. Ty pro něj bohužel neskočily šťastně,

⁶ SVOZIL, Bohumil. *Krajiny života a tvorby Oty Pavla*. Praha: Akropolis, 2003, s. 42.

jelikož se zde u něj poprvé projevila jeho nevyhléditelná choroba, která výrazně ovlivnila jeho další život i tvorbu. Kromě jiného ho uvedla do předčasného invalidního důchodu a následně kvůli ní ukončil pracovní poměr v *Československém vojáku*, konkrétně roku 1966.

Jeho psychické problémy se postupem času projevovaly jednak na jeho mentalitě, jednak na jeho chování. Velkou oporou mu v tomto období byla manželka Věra a oba bratři, kromě toho jej posilovala také neskutečná vůle k životu a snaha dosáhnout dosud nesplněných uměleckých cílů, které si vytyčil.

Věděl, že ho může zachránit práce, avšak když se přepracovával, paradoxně nemoci znovu podával ruku. A ačkoliv mu choroba mnohé vzala a hodně kvůli ní trpěl, vlastně ho zbavila určité lidské naivity a pomohla mu vidět svět jinýma očima. Probuzení přišlo také v oblasti politiky – Ota Pavel ztratil představu naivního ideálu komunistické ideologie a spíše se přikláněl k demokratizaci společnosti. Tento přesun však nebyl nijak neobvyklý, jednalo se o jev typický pro Pavlovu generaci, a to včetně jeho dlouholetého přítele Arnošta Lustiga.

Další proměna v nazírání na skutečnost přišla také v oblasti sportu. Sport u něj sice hrál významnou roli téměř po celý život, ale najednou jej nevnímal jako něco světoborného, protože si uvědomoval, že existují mnohem důležitější věci, jako například zdraví národa či jedince v něm.

Kromě toho se proměnil také Pavlův záběr, od velkých sportovních jmen se přesunul k sportovcům nejmenovaným, a spíše než sportovních úspěchů si všímal lidských osudů a příběhů. Sportovci tak u něj začali vystupovat jako lidské bytosti, jejich sportovní činnost byla v tomto období odsunuta do pozadí.

Co se sportovní tvorby jako takové týče, sám autor ji nevnímal jako svůj vrcholný záměr. Chtěl psát o životě, což považoval za vrchol svého tvůrčího snažení. Toužil po tom, „aby to, co napíše, mělo smysl a krásu a naději trvat.“⁷ Snad i proto měl opravdu velkou radost, když mu vyšla první z jeho vzpomínkově laděných próz, protože štěstí v životě nacházel po prožití své nemoci jen zřídka.

⁷ LUSTIG, Arnošt a CINGER, František. *Okamžiky: Arnošt Lustig vzpomíná na Otu Pavla*. Zvole u Prahy: Nakladatelství Andrej Šťastný, 2003, s. 45.

Radost mu kromě vydání jeho děl přinášela i příroda, o které také hojně psal a opakovaně se do ní vracel, ať už z vlastního popudu, či na doporučení lékařů. V posledních letech života s ní vnímal nezvyklé propojení, cítil se být její nedílnou součástí.

Zemřel náhle, 31. března roku 1973 na zástavu srdce, a byl pohřben v rodinném hrobě na olšanském židovském hřbitově, jak si sám přál.

Předčasná smrt autora zapříčinila jistou nedořečenost a nedourčenost jeho díla. Jak se dozvídáme z korespondence i pozůstalosti, plánoval ještě mnohé prózy, ať už se sportovní či odlišnou tematikou.

Z důvodu různorodosti Pavlovy tvorby je obtížné ji jednoznačně vyložit nebo nějak odhadnout její smysl, případně cíl, jakým se měla dále ubírat. Ota Pavel totiž nekladl pevné základy pro svůj autorský vývoj a jeho tvůrčí cesta byla tudíž nepřímoučará, až podivně meandrující.

1.2. Specifika autorovy tvorby

Již výše byla řeč o působení Oty Pavla ve sportovních redakcích nejednoho periodika. Není tedy překvapením, že právě práce v Československém rozhlasu, *Stadionu* nebo *Československém vojáku* formovala jeho tvůrčí osobnost zásadním způsobem. Hlavní vliv na něj měl samozřejmě typický publicistický styl, požadavek psát krátké, jednoduché, výstižné a úderné texty, které na první pohled upoutají pozornost čtenáře.

Kromě toho za jisté inspirační zdroje můžeme považovat převážně ruské autory, jejichž díla Pavel četl během svého pobytu na vojně – konkrétně se jednalo o Nikolaje Vasiljeviče Gogola, Antona Pavloviče Čechova nebo Maxima Gorkého, později ale třeba také Lva Nikolajeviče Tolstého. Jeho vyloženým idolem pak byl Isaac Emmanuelovič Babel⁸, ke kterému od počátků své tvorby vzhlížel.

Mluvíme-li o díle Oty Pavla, vyvstává otázka, zda je na místě oddělovat jeho sportovní a reportážní texty od beletrie v pravém slova smyslu (myslíme tedy převážně Pavlovy vzpomínkové prózy). Obě oblasti jsou totiž svým způsobem velmi odlišné, přesto

⁸ Isaak Emmanuelovič Babel (1894–1940) byl ruským spisovatelem, novinářem a dramatikem, mezi jehož nejznámější díla patří prozaické soubory *Rudá jízda* (1924) a *Oděské povídky* (1931).

je pojí několik významových i motivických souvislostí, na nichž můžeme dokazovat celistvost autorovy tvorby, stejně jako její rozmanitost.

Vzhledem k širokému záběru se u textů Oty Pavla projevovaly jednak publicistické tendence, jednak snaha o jistou beletrizaci, která se v přibývajících dílech objevovala čím dál nápadněji. Tak či onak je však na místě vycházet při popisu tvorby převážně z děl se sportovní tematikou, protože právě jejich zásluhou si Pavel vybudoval své spisovatelské jméno a udělal z nich svůj tvůrčí základ, který následně dále rozvíjel. Do sportovní prózy vnášel jistý etický zřetel a svými postupy docílil odhalení „nejpalčivějších problémů soudobého sportu“⁹, čímž „je charakterizováno Pavlovo průkopnictví v této oblasti.“¹⁰

Jak však sám autor připomíná, psát o sportu je těžké. Člověk totiž musí rozumět jak pravidlům a danostem konkrétního sportu, tak také útvaru, ve kterém ho ztvárňuje, tedy například reportáži, povídce nebo třeba pohádce. Zároveň se však autorovi otevírá prostor poměrně hojného zájmu, a proto je již výběrem tématu možné počítat se širokým čtenářským publikem.

U Oty Pavla konkrétně to poměrně dlouho vypadalo, že se budou všechny jeho tvůrčí aktivity týkat sportu, už jen na základě toho, jak je konstruoval a publikoval. Na stránkách *Československého vojáka* dokonce uveřejnil několik ukázek ze svého debutu *Dukla mezi mrakodrapy*. I proto se setkal s jistou mírou překvapení, když následně publikoval prózu autobiografickou a odklonil se tak od vytyčené cesty sportovních textů.

Samotný *Voják* jeho tvůrčí činnost ovlivňoval, konkrétně tedy historie tohoto periodika. Ota Pavel totiž, ať už záměrně či nikoliv, tvořil v intencích svých předchůdců, inspiroval se jimi a jejich postupy považoval za vlastní tvůrčí východiska. I samotná čtenářská obec *Vojáka* měla svým způsobem vliv na publikované texty, převážně tedy při výběru témat a jejich následném zpracování.

Jeho předchůdci se ve valné většině zamýšleli nad neúspěchy českých sportovců nebo nad budoucností sportu u nás, vyskytovaly se také portréty významných jmen českého sportu. Kromě toho převažovala tematika vojenské služby, jak samotné zaměření periodika napovídá – na program byly články o vojenských oddílech, texty tematizující povzbuzení

⁹ BLAHYNKA, Milan (ed.). Čeští spisovatelé 20. století: slovníková příručka. Praha: Československý spisovatel, 1985, s. 445.

¹⁰ Tamtéž.

morálky a pozitivní vliv sportu na člověka a jeho kvality. Sport měl totiž mimo jiné zajistit připravenost jedince na vojenskou službu i na život jako takový.

Ota Pavel byl však na rozdíl od jiných publicistů „barvitější, a to námětově, situačně, problémově, ve volbě lokalit i aktérů, o nichž ve svých článcích podával zprávu.“¹¹ Za svou dobu působení ve *Vojáku* publikoval na sto šedesát článků, které byly velmi různorodé, převážně z hlediska témat. Objevovala se u něj jistá těkavost a nestálost, jelikož kromě textů o lidských aktivitách v oblasti sportu publikoval i portrétní reportáže těch, kteří sportovali nebo ke sportu vedli jiné, příležitostně se objevovaly také úvahy, glosy, faktografické články, fejetony nebo interview. K některým z publikovaných článků se přitom později vracel a přepracovával je do celistvější podoby, načež často vyšly jako součást některé z jeho povídkových sbírek.

Své pravděpodobné tvůrčí východisko našel Ota Pavel ve svých článcích *Finále ve vývrtce* a *Brankář*, které měly reportážní základ, ale už se v nich hmatatelněji objevovaly také beletristické prvky. V *Brankáři* přitom poprvé spojil dohromady fakta sportovních úspěchů s fakty z běžného života a udělal z nich poutavý celek, přičemž tento postup dále aplikoval i v dalších svých dílech.

Samotné zobrazení sportu v díle Oty Pavla je pozoruhodné – měl tendence sport svým způsobem činit pohádkovějším, zobrazovat ho idylicky a bez vnějších příměsí, které by ho nějakým negativním způsobem ovlivňovaly. Tento mnohdy až naivní pohled poněkud kontrastuje s problémy, se kterými se Pavlovy postavy v příbězích setkávají. Jedná se o okolnosti vnějšího charakteru, například existenční problémy či nešťastné životní osudy, ale také o překážky vnitřní, spočívající ve strachu, pocitech méněcennosti, zraněních nebo nedostatku sportovního talentu.

Tímto tvůrčím nastavením se Ota Pavel poměrně vymezoval z literární společnosti. Koneckonců kolem sebe neměl podobně smýšlející literáty s obdobnými či stejnými cíli, a proto byla jeho jediným hnacím motorem touha pozvednout úroveň sportovní literatury u nás a zaplnit tak prázdná místa v policích se sportovní beletrií.

Spíše než literární život jej vždy vábila literatura jako taková; nelákaly jej totiž střety s literárními osobnostmi jako s těmi, jež se pohybovaly v jiných oborech – velmi si rozuměl

¹¹ SVOZIL, Bohumil. *Krajiny života a tvorby Oty Pavla*. Praha: Akropolis, 2003, s. 112.

například s fotoreportéry, se kterými se hojně setkával během svého působení ve sportovních redakcích.

Zaměříme-li se na postupy tvorby reportáží a povídek, ty se v mnoha ohledech nelišily, ačkoliv si autor uvědomoval výrazné odlišnosti obou žánrů. Ať už se jednalo o jakýkoliv text, vždy za ním stála dlouhá příprava, spousta poznámek a tvrdé práce. O tom také vypovídá fakt, že psaní pro Otu Pavla nikdy nebylo jen hravou kreací. Psaní vnímal jako tvrdou práci, v pozdějším období jeho života se zde projevila také jeho nemoc, která mu jeho tvorbu znesnadňovala a kvůli níž se do psaní musel mnohdy nutit.

V dobách, kdy však ještě nepsal z donucení, se vzhledem ke své redakční činnosti zabýval hlavně reportážemi. Reportážní žánr pro něj byl ale mnohdy svazující, příliš diktující, jak má text vypadat a jaké náležitosti má obsahovat. Vždy se ho snažil doplnit o lidský faktor a tím ho svým způsobem beletrizovat.

I s přihlédnutím k další tvorbě mu však jisté reportérské návyky zůstaly, hlavně v oblasti sběru materiálů a získávání věcných faktů a svědectví o problematice, o které chtěl psát. Čistým novinářem v pravém slova smyslu však nikdy nebyl a snad ani býti nechtěl, i když tomu mnohé napovídalo.

Třeba fakt, že Ota Pavel nikdy nepatřil k těm typům autorů, kteří volně fabulují. Vždy potřeboval pro své texty reálné kulisy, autentické situace, zkrátka jistý spojovací prvek mezi zdánlivou fikcí a realitou. „Pravda skutečnosti a pravda umělecké fikce – to jsou dva póly, mezi nimiž probíhá proces literární tvorby i jejího čtenářského vnímání a hodnocení.“¹² To ostatně dokazuje fakt, že po smrti otce, který mu vyprávěl příběhy, jež byly podkladem pro Pavlovy vzpomínkové prózy, prošel autorskou krizí a nebyl schopen psát dál, protože už mu neměl kdo vyprávět.

I přes tuto faktičnost jeho textů některé fragmenty často vypouštěl, jiné si zase domýšlel – a to přispívalo právě již k dříve zmiňované beletrizaci jeho tvůrčích počinů. V návaznosti na to, že byl ochoten se svým dílům takto podrobně věnovat, psal většinou dlouho, a své koncepty přepracovával. Většinou se jednalo o stylistické úpravy, někdy docházelo ke kompletnímu pozměnění celého znění textu, motivickému dotvoření či

¹² BURIÁNEK, František. *Ohlédnutí: kapitoly z české literatury 1945-1975*. Praha: Československý spisovatel, 1978, s. 52.

zkrácení nebo pouhému přeformulování některých pasáží, dokud s nimi Pavel nebyl stoprocentně spokojen.

Ne všechny sportovní povídky se dočkaly většího množství přepracování, ale i pouhá zmínka o změnách, které autor v textech prováděl, demonstruje fakt, že se Otu Pavlovi většinou nepodařilo napsat finální podobu svého textu hned napoprvé a že se vždy jednalo spíše o výsledek urputného snažení.

Kdybychom měli na českém literárním poli vytyčit autora, se kterým si byl Ota Pavel nejpodobnější, patrně bychom vybrali Bohumila Hrabala. Ačkoliv mezi nimi panovalo mnoho rozdílů, bylo možné najít také jisté podobnosti, mimo jiné třeba oblibu díla výše zmíněného Isaaka Babela.

Hrabal měl však poněkud ucelenější pohled na svět, což se u Pavla nedá zcela věrně rekonstruovat. To sice nesvědčí o tom, že by ucelený názor neměl, ale z různorodosti děl, korespondence a veškerých dostupných materiálů nelze vyvodit jednotný obraz, který by přesně definoval Pavlův pohled na soudobou společnost.

Vrátíme-li se zpět do prostředí sportovní prózy, vstupem do ní Ota Pavel něco získal i ztratil. Literární kontext v této oblasti byl slabý a nerozvinutý, na druhou stranu měl však autor dostatek prostoru k seberealizaci a uskutečnění svých představ. Zároveň měl zaručený zájem čtenářstva, převážně z důvodu nedostatečného zastoupení sportovní beletrie na českém literárním poli, a tudíž velkého zájmu o jakoukoliv práci z této oblasti.

Po debutové knize *Dukla mezi mrakodrapy* se Ota Pavel věnoval portrétním pracím, tematizujícím osudy konkrétních osobností sportovního světa. Připomeňme třeba příběhy Emila Zátopka, Bohumila Váni, Ladislava Hellera nebo Alfréda Jindry. Z těchto textů následně vznikly hned dva povídkové soubory, a to *Plná bedna šampaňského* a *Syn celerového krále*.

Pokud bychom měli tyto portréty osobností charakterizovat, dalo by se tvrdit, že je pro ně typický „nerozvleklý, oproštěný, věcný styl, který nicméně umožňuje autorovi vyjádřit citovou účast, vřelost jeho zájmu o úsilí a sportovní i lidský osud sportovců.“¹³ V povídkách portrétního charakteru se Ota Pavel nezabývá detaily, pouze vyjmenovává

¹³ SVOZIL, Bohumil. *Krajiny života a tvorby Oty Pavla*. Praha: Akropolis, 2003, s. 129.

fakta, která však řadí za sebe v logických souvislostech a vytváří mezi nimi kauzální vztahy, díky nimž před čtenáři vytváří poutavý celek.

V rámci zpracování sportovní tematiky v díle Oty Pavla můžeme hovořit o dvou principech, které se od sebe poměrně zásadně odlišují. První z nich se snaží o širší záběr života sportovce, o vylíčení dětství i jiných civilních situací a okolností, které mohly sportovní aktivitu jedince ovlivnit. Druhým typem je příběh zaměřující se pouze na jednu situaci, případně na malé množství situací, „v nichž se sportovec ověřuje ve svém postoji, charakteru a morální hodnotě.“¹⁴

Jako příklady druhého z uvedených typů zmiňme třeba povídky Plná bedna šampaňského, Omyl (jinak také Když ti to nejede), Výstup na Eiger, Salto nazad, Vývrтка smrti (původně publikovaná pod názvem Finále ve vývrťce), Poslední zápas Františka Kloze a Nejhorší je bejt brankářem.

Druhý typ má také blíže k reportážním principům, které Pavlovu tvorbu provázely v podstatě od počátku – vždy se jedná o konkrétní událost, na konkrétním místě a v konkrétně zakotveném čase.

V rámci těchto dvou principů se zde střetává rovina epického vyprávění v prvním typu s rovinou dramatičnosti v typu druhém. Jak již bylo zmíněno výše, obojí vyplývá z podstaty jednoho či druhého – v širším záběru na život sportovce se vyprávění a popisu situací nevyhneme, stejně jako není možné vypustit prvky dramatičnosti při popisu konkrétní situace, v níž se jedinec nachází.

Ačkoliv se na první pohled může zdát, že se jedná o zcela oddělené principy, není tomu tak. Při bližším průzkumu u nich můžeme najít jisté podobnosti, převážně motivického charakteru. Kromě toho se zde promítají také opakující se morální hodnoty a vnitřní dilemata postav, jako například strach z neúspěchu.

Postavy v Pavlových dílech se kromě překonávání překážek, jak již bylo zmíněno, vyznačují také silným národním cítěním, které autorovi vštípil otec Leo a které bylo pro všechna jeho díla příznačné. Oslava češství, národní hrdost, vlastenectví – to všechno jsou atributy, kterými se sportovci v příbězích vyznačují.

¹⁴ SVOZIL, Bohumil. *Krajiny života a tvorby Oty Pavla*. Praha: Akropolis, 2003, s. 131.

Autorova portrétní díla s těmito aktéry ve většině případů nevznikala na základě vlastního pozorování, ale z výpovědí účastníků se osob, svědků, pamětníků nebo třeba tvůrců dokumentárních a novinových obsahů, kteří o daných událostech referovali. Bylo tak možné do portfolia sportovců zařadit i méně známá jména těch, kteří byli zajímaví pouze svou naprostou oddaností ke sportu. Sport je totiž založen, jak připomíná sám autor, na překonávání sebe sama, ne druhých. I proto nezáleželo na tom, zda daný sportovec někdy vyhrál velký závod či nikoliv – pro Otu Pavla byl nejpodstatnější vztah sportovce k tomu, co dělá, ať už byla jeho snaha završena úspěchy, či nikoliv.

Mluvíme-li o úspěších, je na místě připomenout, že u Oty Pavla převažuje tvorba se šťastnými konci, vítězstvími sportovců po sérii překážek, které museli překonat. Tím se předkládá určitý optimistický charakter tvorby, který byl však narušován i povídkami temnějšího rázu. Ota Pavel totiž za každých okolností vykresloval sport takový, jaký byl, i se všemi prohrami a zklamáními – například v povídce *Když ti to nejede* o cyklistovi Janu Veselém.

Na závěr pojednání o tvorbě připomeňme i jedno z autorových umělecky slabších děl, a to soubor povídek *Pohár od Pánaboha*. Zde došlo ke změně procesu fabulování textů a ústupu od reportážnosti, povídky jsou smyšlené a již v sobě nemají kouzlo příběhů pojednávajících o skutečných osudech českých sportovců. Pro Otu Pavla to byl sice návrat ke sportovní tematice poté, co pracoval na svých vzpomínkových prózách, přesto se toto dílo neseťkalo s tak pozitivními ohlasy, jako jeho předchozí práce.

Svým uskupením tento soubor demonstruje roztržitost a těkavost autorovy tvorby, jistou žánrovou různorodost a nestálost, kterou bylo možné pozorovat již během jeho práce sportovního redaktora v různých redakcích již výše jmenovaných periodik.

Kdybychom však měli naopak vyzdvihnout dílo, které bylo vrcholem Pavlovy snahy o překročení reportážních hranic a nalezení ucelenějšího pohledu na popisovanou situaci, jednalo by se jistě o *Pohádku o Raškovi*. Zde se spojily všechny autorovy tvůrčí záměry, společné ostatně pro celé jeho dílo, a vznikl text, který je možné považovat za umělecky nejzdařilejší výsledek jeho autorských snah.

1.3. Dílo

Ačkoliv se Ota Pavel dočkal velké oblíbenosti v rodné zemi i za jejími hranicemi, jeho dílo ve své podstatě čítá pouze sedm poměrně útlých knih. Vzhledem k četným překladům jeho děl však můžeme beze sporu tvrdit, že si autor vydobyl velké jméno i mimo území svého rodného státu, ačkoliv se o světovost ve svých textech nikdy nesnažil.

Pavel debutoval sportovní reportáží *Dukla mezi mrakodrapy* (1964), dále publikoval první sbírku povídek se sportovní tematikou s názvem *Plná bedna šampaňského* (1967) a o čtyři roky později přidal další sbírku, *Pohár od Pánaboha* (1971). Ve stejném roce vyšla také první ze vzpomínkových próz v popředí s otcem Leem pod titulem *Smrt krásných srnců* (1971). V pořadí třetí sbírka povídek o sportovcích nese název *Syn celerového krále* (1972).

Další dvě knihy vznikaly v posledních letech Pavlova života, publikovány však byly až rok po autorově smrti – jedná se o druhou vzpomínkovou prózu známou pod titulem *Jak jsem potkal ryby* (1974), pojednávající o životě autora a jeho vztahu k rybaření, který v něm i jeho bratrech vypěstoval otec Leo, a *Pohádku o Raškovi* (1974), kde se opět objevuje sportovní tematika, tentokrát však opředená závojem pohádkové magie.

Posmrtně dále vycházely převážně výběry z dříve publikovaných děl, případně texty z pozůstalosti či nová vydání povídkových souborů, která byla doplněna o povídky, které dříve vyšly jinde, či o povídky dosud nepublikované.

Pavlovy knihy se mimo jiné staly impulzem ke vzniku jistého kultu osobnosti, který ještě o něco více zdůrazňoval autorovu tvorbu. Díky tomu, že Ota Pavel psal rovněž vzpomínkové prózy s autobiografickými prvky a příběhy ze života, nebylo překvapením, že se čtenáři po jejich přečtení začali zajímat o život autora jako takového. Vlivem této propojenosti kult osobnosti jako literáta a kult jedince splynuly v jeden. Dodnes se na místech, která Ota Pavel navštěvoval nebo které byly pro jeho tvorbu nějak významné, pořádají srazy turisticko-kulturních spolků pro připomenutí a zachování vzpomínky na tohoto významného autora.

Pavlova díla se mnohdy dočkala velkého čtenářského úspěchu, přestože vycházela v neautentické podobě. V mnoha případech byla totiž pozměněna cenzurními zásahy a čtenáři tak neměli přístup k textové podobě korespondující s autorovým původním záměrem. Přesto si je však zamilovali, a to jak v této upravené podobě, tak v té původní, která se do jejich pozornosti většinou dostávala po pádu železné opony.

2. Rozmanitost Pavlovy tvorby – reportáž, povídka a pohádka

Jak již bylo zmíněno, Ota Pavel sice oproti jiným českým autorům nedisponuje nijak rozsáhlým souborem literárního díla, přesto v něm nalezneme nápaditou rozmanitost, pro niž byl velmi ceněn. Nejlépe můžeme tuto skutečnost demonstrovat na různých způsobech ztvárnění sportovní tematiky.

V prvopočátcích se autor uchýlil ke sportovní reportáži, patrně v návaznosti na svou publicistickou kariéru a touhu podávat autentické a věcné svědectví o událostech, jichž byl svědkem. Následovaly sbírky povídek, ve kterých už více vynikl Pavlův dar slova a estetično, pro které v detailně podané reportáži nebylo mnoho prostoru. Posledním (ale rozhodně neméně významným) typem ztvárnění sportu v díle Oty Pavla je pohádka, ve které se kromě sportovní tematiky vyskytují také jisté kouzelné elementy, typické pro tento prozaický žánr.

2.1. Reportáž

Samotné slovo reportáž pochází z francouzského originálu *le reportage*, překládaného jako *přenášet*. Podle obecně platné definice se jedná o „žánr umělecké publicistiky podávající informace o aktuálních skutečnostech každodenního života.“¹⁵ Od dalšího publicistického žánru, zprávy, se liší převážně tím, že na rozdíl od ní přidává k prezentovaným informacím také vlastní hodnocení a vyjadřuje vůči nim určité stanovisko.

Ve své podstatě můžeme rozlišit dva typy reportáže. Reportáž publicistickou, tedy faktografickou, a uměleckou. Volba jednoho či druhého typu závisí převážně na preferovaných stylistických prostředcích – autoři reportáží se mohou přiklánět buď k čistě publicistickému, nebo naopak uměleckému způsobu vyjadřování.

Mezi hlavní znaky reportáže obecně patří „věcnost, hodnověrnost, dokumentárnost, přesný popis skutečnosti.“¹⁶ To ostatně můžeme dobře demonstrovat i na tvorbě Oty Pavla – v jeho *Dukle mezi mrakodrapy* jsme mnohdy svědky až zarážejícího množství detailů, které autor předkládá zkrátka proto, aby co nejvěrohodněji vykreslil skutečnost, jejímž byl účastníkem. Známe kupříkladu typ letadla, kterým hráči Dukly letěli, jméno pilota i většiny

¹⁵ PAVERA, Libor a VŠETIČKA, František. *Lexikon literárních pojmů*. Olomouc: Nakladatelství Olomouc, 2002, s. 303.

¹⁶ Tamtéž.

spolucestujících, což jsou informace, které nijak podstatným způsobem neposouvají dění kupředu, ale zato je dokreslují, což příběhu přidává na hodnověrnosti. Autor tímto pojetím sportovní reportáže „vytvořil svérázný typ reportážní povídky, slučující novinářskou věcnost s příběhovostí, nabývající až mytizujícího rázu,“¹⁷ který se v největší míře projevil v později analyzované *Pohádce o Raškovi*.

2.2. Povídka

Povídkové soubory jsou v tvorbě Oty Pavla zastoupeny nejvíce ze všech tří uvedených žánrů. K povídkám se totiž uchýloval nejen v případě sportovní tematiky, ale také v rámci svých vzpomínkových próz, jejichž obsahem byly příběhy otce Lea. Z povídkových sbírek tematizujících sport uveďme *Plnou bednu šampaňského*, *Pohár od Pánaboha*, *Syna celerového krále* nebo posmrtně vydaný *Výstup na Eiger*.

Z pohledu žánru řadíme povídku mezi kratší prozaické útvary epického charakteru. Mezi její hlavní znaky patří kromě krátkého rozsahu také to, že většinou předkládá pouze jednu hlavní zápletku. Děj povídky je „přímočarý, jednoduchý, bez vedlejších epizod.“¹⁸ Je ukotvena v čase i v prostoru a o událostech, které se staly před vyprávěným příběhem, se dozvídáme pouze z narážek nebo zkratkovitých nápovědí. Dalším znakem povídky je také její „výrazová úspornost, soustředění na klíčové momenty lidské existence, zachycované se značnou naléhavostí a silným přítomnostním akcentem.“¹⁹

Zaměříme-li se více na postavy, ty se v povídce příliš nevyvíjejí. Vstupují do děje s již předem danými charakteristikami (ať už vnějšími nebo vnitřními), které je determinují po celou dobu příběhu. Kromě toho je počet postav v povídce omezený a téměř se neproměňuje.

V případě, že bychom chtěli povídku přirovnat k jinému blízkému žánru, nabízí se črta. Ta se však na rozdíl od povídky vyznačuje „statičností děje a větší popisností (črta je přechodným útvarem k žánrům umělecké publicistiky).“²⁰

¹⁷ MOCNÁ, Dagmar a PETERKA, Josef. *Encyklopedie literárních žánrů*. Praha: Paseka, 2004, s. 572.

¹⁸ PAVERA, Libor a VŠETIČKA, František. *Lexikon literárních pojmů*. Olomouc: Nakladatelství Olomouc, 2002, s. 288.

¹⁹ MOCNÁ, Dagmar a PETERKA, Josef. *Encyklopedie literárních žánrů*. Praha: Paseka, 2004, s. 516.

²⁰ PAVERA, Libor a VŠETIČKA, František. *Lexikon literárních pojmů*. Olomouc: Nakladatelství Olomouc, 2002, s. 288.

2.3. Pohádka

V autorově tvorbě se pohádka nevyskytuje hojně (stejně jako reportáž pouze jednou), obecně ji však můžeme zařadit mezi základní prozaické žánry. Patří mezi útvary lidové slovesnosti, ale můžeme ji považovat také za žánr literatury artistní, umělé.

Pokud se zaměříme na pohádku v lidovém pojetí, zpravidla se jedná o „vyprávění fantastické a dobrodružné povahy, v němž se mísí realita s fantazií“²¹, a ve kterém najdeme „prvky magické a mytologické.“²² Není tajemstvím, že pohádky byly odjakživa nositelkami určitého mravního ponaučení, životní pravdy či zvyků a tradic určitého lidského společenství, které si tyto příběhy již od počátku předávalo v ústní podobě z generace na generaci. Jelikož se pohádky tradovaly ústně, docházelo k různým modifikacím, a proto dnes známe hned několik variant klasických příběhů, přizpůsobených především regionálním potřebám.

Z hlediska výstavby textu má pohádka poměrně přesně dané charakteristiky. Jednak se zde vyskytují pravidelně užívané formulace (např. „Bylo, nebylo...“ na začátku příběhu a „Žili spolu šťastně až do smrti“ na jeho konci), jednak také například symbolika čísel, hlavně tří a sedmi. Kromě toho je pohádka zakotvena v čase a prostoru, tento časoprostor však není dále rozváděn, a může proto docházet k rychlým přesunům – Dmitrij Sergejevič Lichačov²³ tento charakter popisuje jako „snadný čas a prostor pohádek“²⁴ – jedná se o fráze, které děj přesouvají v čase či prostoru, například „a než se všichni nadáli“.

Pohádkou jako takovou se zabývalo mnoho teoretiků, kteří ve svých pracích zkoumali podobnosti a teorie vzniku tradovaných pohádek. Vladimír Jakovlevič Propp ve své průkopnické práci *Morfologie pohádky a jiné studie* odlišuje pohádky kouzelné a kumulativní. Základ kumulativních pohádek spočívá v „libovolném mnohonásobném opakování stejných dějů nebo prvků, dokud se takto vytvořený řetěz nepřeruší nebo nerozplete v opačném sledu.“²⁵ Nejnázornějším příkladem tohoto typu řetězové pohádky je příběh *O veliké řepě*, ve kterém ke zmíněné kumulaci dochází hned několikrát, a poté, co se

²¹ PAVERA, Libor a VŠETIČKA, František. *Lexikon literárních pojmů*. Olomouc: Nakladatelství Olomouc, 2002, s. 280.

²² Tamtéž.

²³ Dmitrij Sergejevič Lichačov (1906–1999) byl ruský filolog zabývající se ruskou literaturou z dob středověku (převážně hrdinským eposem *Slovo o pluku Igorově*).

²⁴ PAVERA, Libor a VŠETIČKA, František. *Lexikon literárních pojmů*. Olomouc: Nakladatelství Olomouc, 2002, s. 280.

²⁵ PROPP, Vladimír Jakovlevič, Miroslav ČERVENKA, Marcela PITTERMANNOVÁ a Hana ŠMAHELOVÁ. *Morfologie pohádky a jiné studie*. Jinočany: H & H, 1999, s. 299.

do řetězce přidá určitý počet prvků, vyvrcholí celý příběh velkým finále. Podle Proppa mají také všechny pohádky své východisko, po kterém následuje funkce – tou se myslí činy hrdiny a jejich význam v rámci děje. Propp vymezil celkem jednatřicet funkcí, namátkou uveďme například „[...] hrdinovi je něco zakázáno (zákaz), [...] hrdina opouští domov (odchod), [...] hrdina je podroben zkoušce, vyptávání, je napaden apod., čímž se připravuje získání kouzelného prostředku nebo pomocníka (první funkce dárce) [...]“²⁶ a další. Pohádky kromě kumulativních a kouzelných můžeme dále dělit na pohádky zvířecí, o předmětech, o rostlinách atd.

V díle Oty Pavla je jediným zástupcem tohoto žánru již výše zmiňovaná *Pohádka o Raškovi*, která, ačkoliv se autor po většinu své spisovatelské kariéry uchyloval k reportážním výpovědím, disponuje kromě autentických faktů také všemi pohádkovými aspekty, které tento typ prózy může (či by snad dokonce měl) obsahovat. Setkáváme se zde s hodnou tetičkou, která předává hrdinovi životní moudra a prorokuje mu šťastnou budoucnost, nechybí ani kouzelná voda v potoce, symbolika čísel i barev, ‚kouzelné‘ lyže a na závěr samozřejmě šťastný konec, bez kterého se žádná správná pohádka neobejde.

Autorovi se zde podařilo harmonicky propojit faktičnost s uměleckou hodnotou, což dalo za vznik textu, který je do dnešních dní považován za vrchol Pavlovy sportovní tvorby.

²⁶ PROPP, Vladimír Jakovlevič, Miroslav ČERVENKA, Marcela PITTERMANNOVÁ a Hana ŠMAHELOVÁ. *Morfologie pohádky a jiné studie*. Jinočany: H & H, 1999, s. 32–42.

3. Pisálek v New Yorku aneb Dukla mezi mrakodrapy

Nejprve se zaměříme na debutovou a také nejrozsáhlejší Pavlovu práci, a to *Duklu mezi mrakodrapy*. Jedná se o žánrově smíšené dílo, ve kterém dochází ke spojení reportážního charakteru textu s beletristickým vyprávěním příběhu o úspěších dukelských fotbalistů na turnajích v USA.

V knize se setkáváme s podrobným líčením historie formování vojenského klubu, stejně jako s osudy těch, kteří stáli za jeho zrodem a postupně přibývajících úspěchy.

Do tohoto díla se dále, stejně jako do dalších Pavlových textů, promítá jeho národní cítění, zde je kromě toho patrná i tematizace komunistické ideologie.

Předlohou pro knihu byla Pavlova cesta do USA roku 1962, kdy na popud nakladatelství Naše vojsko doprovázel dukelské fotbalisty na Americký pohár. Uvedli jsme již výše, že během autorova působení v *Československém vojáku* mu byly poskytnuty příležitosti vycestovat za hranice rodné země, a právě Spojené státy americké byly jednou z destinací, kam se Pavel za sportem vydal. Na tuto zkušenost vzpomíná ve své publikaci také autorova manželka Věra Pavlová: „I když zpočátku váhal, dal se nakonec s vervou a obětavostí jemu vlastní do práce. Všem hráčům Dukly věnoval samostatnou kapitulu, v níž vyprávěl o jejich začátcích i dalších životních osudech.“²⁷

Díky těmto částem, věnovaným všem fotbalistům, má dílo portrétní charakter. V jednotlivých portrétech Pavel kromě dětství hráčů charakterizuje také jejich fotbalové povahy a těmito popisy vyplňuje téměř celou první polovinu knihy. Každému členu vojenského klubu je vyčleněn prostor, sloužící zároveň k seznámení se s jednotlivými postavami příběhu, které může pomoci těm čtenářům, kteří dukelské úspěchy nezažili.

Autor do svých textů pokaždé vkládal velké úsilí, a to se potvrdilo i v případě *Dukly mezi mrakodrapy*. Strávil s týmem téměř rok, doprovázel je na zájezdech, trénoval s nimi, jezdil na soustředění: „Popsal tisíce stran bloku poznámkami, stokrát víc, než pak obsahovala reportáž nebo povídka. V prostředí, o kterém chtěl psát, trávil nekonečné hodiny.“²⁸ S dukelskými fotbalisty zažil všechno – slávu, ovace, ale i běsnění publika nebo plivání do oken autobusu.

²⁷ PAVLOVÁ, Věra a ŠRÁMEK, Jiří. *Vzpomínky na Otu Pavla: jsem z Bránova i Buštěhradu – prdelka mi říkájí...* Praha: V.P.K., 1993, s. 28.

²⁸ Tamtéž, s. 36.

Následnému sepisování knihy věnoval nadcházející půlrok, během něhož nedělal téměř nic jiného. S prací na textu mu pomáhala manželka Věra, která příběh přepisovala na stroji, a to hned několikrát, jelikož ho Pavel neustále přepracovával a upravoval: „Ota byl perfekcionista: dokončené kapitoly předčítal nahlas kolegům, opravoval je a pak je znovu nosil do redakce; řada z nich průběžně vycházela v Československém vojákově a i tehdy se opět snažil vycytat nedostatky. Z hotových textů komponoval celek – a opět jej musel opravovat.“²⁹

Reportáž, jíž je toto dílo reprezentantem, vnímal jako povídku pravdy, která má svá pravidla a danosti. Povídka jako taková pro něj byla mnohem volnějším žánrem, což se ostatně promítlo i na způsobu, jakým své další texty utvářel.

Již při prvním vydání se *Dukla mezi mrakodrapy* dočkala velkého úspěchu, „zmizela z knihkupectví během několika dní, takže ještě v témže roce vyšla podruhé.“³⁰ V obou případech činil náklad pětadvacet tisíc výtisků a obliba této knihy byla založena mimo jiné na tom, že úryvky z díla byly před knižním vydáním uveřejňovány ve *Vojáku*, jak již bylo zmíněno výše. Dalším důvodem byl fakt, že česká společnost stále žila úspěchem našich fotbalistů za oceánem a kvalitní sportovní literatury obecně nebylo mnoho, každý počín tímto směrem tak přirozeně vzbuzoval zájem.

3.1. Děj

Knih začíná ve chvíli odletu dukelských fotbalistů spolu s Otou Pavlem k finálovým zápasům třetího ročníku Amerického poháru. Pavel popisuje atmosféru v letadle, seznamuje čtenáře se všemi členy posádky a následně předkládá historii formování armádního celku.

Zájem o armádní kopanou se začal projevovat už na konci války, ale tehdy ještě mnoho lidí nemělo na fotbal ani pomyšlení. A v době míru bylo zase málo těch, kteří by kopané rozuměli.

Armádní tělovýchovný klub, zkráceně ATK, vznikl v roce 1948, a prostřednictvím podrobného exkurzu do historie postupně odhalujeme proces jeho utváření, poznáváme osobnost Karla Kolského, který stál u zrodu nové éry armádního fotbalového mužstva.

²⁹ KACZOROWSKI, Aleksander. *Ota Pavel: pod povrchem*. Přeložil Martin VESELKA. Brno: Host, 2020, s. 180.

³⁰ KOVÁŘ, Pavel. *Ota Pavel – postskriptum: ohlédnutí za životem a dílem mimořádně nadaného spisovatele*. Praha: XYZ ve společnosti Albatros Media, 2015, s. 57.

Z původních čtyřiašedesáti fotbalistů zbyli dva – Svatopluk Pluskal a Václav Pavlis. K nim se postupně přidali Josef Masopust a Ladislav Novák, ve stejném roce narukovali také Ivo Urban, František Šafránek a Jaroslav Borovička.

Po představení všech zmíněných hráčů se dozvídáme o prvních sezonách ATK, který skončil osmý v lize, a ačkoliv pro Kolského se jednalo o úspěch, ostatní nebyli s armádním mužstvem příliš spokojeni. Následovala neklidná léta, docházelo k reorganizaci soutěží a přejmenovávání družstev, které se týkalo také ATK. To začalo vystupovat pod novým názvem, Ústřední dům armády (ÚDA).

Se změnami v systému soutěží přišly také změny herní taktiky a nástup moderního způsobu hry. Postupně se seznamujeme také s dalšími hráči, například s Jiřím Čadkem, Janem Brumovským nebo Josefem Vacenovským, které Kolský objevil v malých československých klubech, hrajících mnohdy druhou ligu.

Roku 1956 už se útvar zformoval pod novým, nám již známějším názvem, tedy Dukla. Kolský měl ve svém týmu stabilní jádro, ke kterému postupně doplňoval další hráče a sestavoval dohromady konkurenceschopné mužstvo. Liga byla vyrovnaná, žádný zápas předem neznal svého vítěze, a právě tato těžká utkání dopomáhala k růstu dukelského celku.

Svou epizodu v příběhu tvoří také zápas s brazilským týmem FC Santos, proti kterému Dukla nastoupila v Mexico City. I přes slibovanou remízu vedli Brazilci po devíti minutách hry 2:0, ale jen co polevili v pozornosti, zavelelo armádní mužstvo v čele s Masopustem k obratu. Zápas nakonec skončil výsledkem vítězstvím Dukly 3:2a byl důkazem neskutečně psychické i fyzické síly týmu.

V neposlední řadě poznáváme také nejmladší členy dukelského celku, jako Pavla Koubu, Jozefa Adamce nebo nejlepšího střelce druhého ročníku turnaje Rudolfa Kučeru.

Po osmi letech trénování končí v Dukle Karel Kolský, jehož nahrazuje jeho někdejší spoluhráč Jaroslav Vejvoda. A posledním (přitom rozhodně neméně důležitým) článkem týmu je lékař Hubert Topinka, který zároveň působil jako terapeut mužstva a muž, který dokázal hráče za každých okolností povzbudit.

Pod vedením nového trenéra došlo ke změně herní taktiky, pozornost se od obrany obrátila k útoku. Roku 1961 vyhrála Dukla ligu, Československý pohár i turnaj v New Yorku. Několik hráčů armádního celku působilo také v reprezentačním mužstvu, které získalo roku 1962 titul vicemistrů světa a umístilo se hned za vítěznou Brazílií.

Po návratu z dob minulých se ocitáme zpět v přítomnosti příběhu, tedy v letadle do New Yorku. Hráči hned po přistání míří na trénink do Central Parku, ačkoliv je venku bezmála čtyřicet stupňů a vzduch se tetelí nadměrnou mírou vlhkosti. Dukelští fotbalisté chodili trénovat za každého počasí, a to třeba v pravé poledne, aby si zvykli na horké počasí a byli lépe připravení na zápasy, které je čekaly. Pavel absolvuje první trénink spolu s hráči, ale druhý už vynechá a místo toho se vydá na hřiště Polo Grounds, kde Dukla před rokem získala Americký pohár.

Ve vzpomínkách se vracíme ke vzniku turnaje a prvnímu ročníku, ve kterém nastupovalo dvanáct týmů. Pohár tehdy zvedl nad hlavu celek Bangu, který však následující rok ani nepostoupil ze skupiny. Druhý ročník už se turnaje zúčastnilo šestnáct týmu, mezi nimiž byla také pražská Dukla, která ve finále porazila anglický Everton. Nyní čeká obhájce titulu finálový dvojzápas, ke kterému armádní celek přilétá rovnou, bez nutnosti absolvovat rozřazovací boje. Dějiště se z Polo Grounds přesouvá na Randall stadion, který Dukelští po zápasu Brazilců s Portugalci překřtili na ‚Randál‘ stadion.

Teprve na posledních dvaceti stranách knihy nastupujeme spolu s hráči k prvnímu finálovému zápasu. V něm se Dukla utká s brazilským týmem FC America a po taktickém boji končí první utkání nerozhodně 1:1. Do druhého utkání Pražané nastupují s vědomím, že musí rozhodnout, jinak se bude prodlužovat tak dlouho, dokud se neurčí vítěz. Pavel telefonuje do Prahy a podává informace o stavu utkání, ve kterém Dukla nakonec vybojuje výsledek 2:1. Za tohoto stavu už začínají být Brazilci nervózní a snaží se vyvolávat potyčky, diváci vbíhají na hřiště, a sudí musí zápas několikrát přerušovat. Ani to však nezabrání pražskému celku v tom, aby podruhé v řadě zvedl nad hlavu cenu pro vítěze Amerického poháru.

Příběh končí přiletem mužstva zpět na ruzyňské letiště s příslibem toho, že bez ohledu na to, jak se dukelský tým v následujících letech obmění, všichni budou vzpomínat právě na tuto partu, která vydobyla Československu jméno ve světě.

Poslední stránky knihy patří podrobné fotoreportáži (Jak to viděli fotoaparátem) ze zápasů i z aktivit mimo hřiště, doplněné jmény fotografů i popisky k jednotlivým fotografiím. V úplně posledním oddílu (Jak to zapsali kronikáři) nacházíme výsledkové tabulky různých lig, celostátních mistrovství a jmenné rejstříky těch, kteří v jednotlivých sezonách bojovali o postup do vyšší soutěže. Kromě toho zde vidíme také výsledky mezinárodních utkání armádního celku, nejprve pod označením ATK, poté ÚDA a nakonec

Dukla Praha. Nechybí ani soupis nejlepších střelců, překonaných rekordů a podrobný výsledkový servis všech ročníků Amerického poháru.

3.2. Užité jazykové prostředky

Každá kapitola je uvozena krátkým citátem. Nacházíme zde úryvky z děl autorů různých národností, výňatky z článků českých i zahraničních novinářů, výroky myslitelů nebo postřehy osobností z fotbalového světa. Mezi literáty figuruje například Arnošt Lustig, Pavlův dobrý přítel, jehož sbírkou *Démanty noci*, respektive citátem z ní, autor uvádí kapitolu Fotbaloví vyslanci bez míče.

Autorovy snahy o beletrizaci textu se projevují jemně vsazenými personifikacemi: „Proti směru otáčení Země bzučí čtyřmotorový Douglas a hraje s ránem na schovávanou.“³¹ Tyto prvky nepůsobí v díle nijak násilně, naopak text ozvláštňují a činí jej atraktivnějším pro čtenáře: „Douglas klesá, vody Atlantiku ztmavěly, po jeho povrchu *cestují bílé koupací čepice vln*, na hladině spatříme stín našeho letadla, podobá se velkému kříži a chystá se s námi přistát.“³²

Pavel čtenáře v průběhu celé knihy seznamuje nejen s jednotlivými členy týmu, ale také se všemi ostatními, kteří se příběhu nějakým způsobem účastní. Dozvídáme se tak konkrétní jména všech participantů, u některých autor přibližuje i jejich příběhy, například u babičky Ondruškové z Kněždubu. Ta s Duklou cestovala z Prahy do Bruselu, mířila do amerického státu Ohio na návštěvu k příbuzným. Stejný postup volí autor například také u Stanislava Černého, Čechoslováka žijícího v Americe, se kterým se hráči Dukly seznámili před druhým finálovým zápasem proti FC America. Časté jsou také detailní popisy na první pohled nedůležitých postav, které jsou pouze epizodními postavami příběhu: „U okraje chodníku kočí Sam Schwarz zastavil starodávný kočár společnosti Horse Hire Company. Sundá z hlavy zašlý cylindr a žmoulá cíp redingotu, oči má vlhké, ale už to není vlhko velkého města. [...]“³³

³¹ PAVEL, Ota. *Dukla mezi mrakodrapy*. 1.vyd. Praha: Naše vojsko, 1964, s. 7. Kurzívou zvýraznila autorka, stejně jako ve všech dalších případech.

³² Tamtéž, s. 82.

³³ PAVEL, Ota. *Dukla mezi mrakodrapy*. 1.vyd. Praha: Naše vojsko, 1964, s. 85.

Nijak výrazným, ale přesto opakujícím se motivem jsou v Pavlových dílech zmínky o Lidicích, jejichž vypálení autora velmi poznamenalo: „Zdá se to dávno, co jsme po startu v Ruzyni opustili louky táhnoucí se strnišťovými poli k *Lidicím*.“³⁴

Více než v ostatních textech se zde projevuje autorův příklon k socialistické ideologii: „Věřím, že tuto otázku vyřešíme jako *socialisté*.“³⁵ K procitnutí ze socialistického snu došlo u Pavla až později, v době, kdy tato kniha vznikala, však stále jeho zásady zastával: „Na Randolph Street smekáme; tady se zrodil právě v květnu 1886 z odboje, krve a bolesti *největší dělnický svátek*.“³⁶

Podstatným prvkem knihy jsou aluze na další velmi populární díla o fotbale – Poláčkovy *Muže v ofsajdu* a *Klapzubovu jedenáctku* Eduarda Basse. „Ale nechť je jim tento přestupek při veselé taškařici odpuštěn, neboť po celé Praze znějí všude jako *za dob Poláčkových „Mužů v ofsajdu“* hovory o kopané.“³⁷ Těmito narážkami dochází také k určitému připomenutí dob, ve kterých se zmiňovaná díla odehrávají, a jejich srovnání se současností roku 1962: „Vejvoda seděl drobný a skromný, ruce podél těla, jen občas jimi zamnul, a když to bylo stále nerozhodně, *zapálil si cigaretu jako svého času Klapzuba fajfku*.“³⁸

Ani projevy Pavlových vlasteneckých tendencí nejsou v jeho dílech neobvyklé. „Až zápas skončí, budou první elektriky vozit Pražany do práce, lidé si budou ráno pouštět zpráva, jak dopadli. *V takových chvílích mysleli na domov*.“³⁹ V *Dukle mezi mrakodrapy* jsou tyto tendence ještě umocněny vědomím příslušnosti k armádě a loajalitě vůči ní: „Dřeš také proto, že máš v dresu jakýsi pocit k těm, kteří se na tebe dívají: *k armádě, ke svému národu, jehož barvy nosíš. Říká se tomu zodpovědnost*.“⁴⁰

Ota Pavel během svého vyprávění o dukelských fotbalistech také udržuje kontakt se čtenáři: „Zítřka trénink vynechám, raději si zajedu na stadión Polo Grounds, kde Dukla loni zvítězila ve druhém ročníku Mezinárodní fotbalové ligy. *Bude to pro čtenáře a určitě pro mě o mnoho lepší*.“⁴¹ V mnoha případech text vyznívá tak, jako by Pavel vyprávěl čtenářům pohádku na dobrou noc: „Po Kolském převzal mužstvo, které jsme si už téměř celé

³⁴ PAVEL, Ota. *Dukla mezi mrakodrapy*. 1. vyd. Praha: Naše vojsko, 1964, s. 8.

³⁵ Tamtéž, s. 60.

³⁶ Tamtéž, s. 108.

³⁷ Tamtéž, s. 64.

³⁸ Tamtéž, s. 94.

³⁹ Tamtéž, s. 100.

⁴⁰ Tamtéž, s. 68.

⁴¹ Tamtéž, s. 85.

představili; známe teda jako v divadelní hře osoby a obsazení. *Seznámíme se ještě s lékařem a dvěma střelci: Kučerou a Adamcem.*⁴²

Vzhledem k časoprostoru příběhu nejsou překvapením ani anglické citace, často bez českého ekvivalentu, někdy však s překladem: „Nikoli však v texaskách, ty nosí jenom čeledínové na pole, kdybyste je vzali ve městě, považovali by vás lidé za degenerované a vypadli byste úplně ze společnosti, „*out of company*“.“⁴³ Případně „Výborně hrál Vacenovský, tady mu také občas říkali „*playmaker*“ – hráč tvořící hru.“⁴⁴

⁴² PAVEL, Ota. *Dukla mezi mrakodrapy*. 1.vyd. Praha: Naše vojsko, 1964, s. 50.

⁴³ Tamtéž, s. 115.

⁴⁴ Tamtéž, s. 101.

4. Slavní i odmítání aneb Plná bedna šampaňského a Syn celerového krále

Nejvíce prostoru je v tvorbě Oty Pavla věnováno povídkám, ať už těm sportovním, nebo vzpomínkovým. Zaměříme se na dva soubory sportovních povídek, které vyšly v letech 1967 a 1972, tedy na *Plnou bednu šampaňského* a *Syna celerového krále*.

V době mezi vydáním těchto souborů byla publikována ještě dvě díla, výbor z *Dukly mezi mrakodrapy* a *Plné bedny šampaňského* s názvem *Cena vítězství*, a *Pohár od Pánaboha*, v němž už se Pavel uchýlil k čistě beletristickému pojetí sportovní tematiky a oprostil se od reálných příběhů osobností ze světa sportu. Soubor obsahuje mnohem více dialogů než Pavlovy předchozí práce, a dochází tak k úplnému odtržení od reportážních postupů.

Jak již bylo zmíněno výše, Ota Pavel své texty často přepracovával, a proto se i jednotlivá vydání zmiňovaných souborů liší. Z toho důvodu pojednáváme o prvních vydáních obou děl.

Za zmínku stojí také posmrtně vydaný soubor *Výstup na Eiger*, ve kterém se setkávají vybrané povídky z *Plné bedny šampaňského* a *Syna celerového krále*, doplněné o *Pohádku o Raškovi*. Tento soubor z roku 1989 by měl být „reprezentativně pojatý výbor z té části tvorby Oty Pavla, která je zaměřena k problematice sportu.“⁴⁵ *Výstup na Eiger* uspořádal Bohumil Svozil, který napsal také předmluvu a ediční zprávu. Jeho výběr je založen na povídkách, které nejlépe spojují faktičnost s beletristickými prvky a vytvářejí funkční celek. Střetávají se zde reálná fakta a snaha o to, aby se nejednalo jen o strohou dokumentární črtu.⁴⁶

První ze souborů, *Plná bedna šampaňského*, „zpřístupňuje výchozí fázi Pavlovy tvůrčí cesty za charakteristickými sportovně reportážními pracemi.“⁴⁷ Zde se stále ve velké míře projevují reportážní tendence autorovy tvorby, které jsou však předkládány poutavým způsobem a texty tudíž nepůsobí jako pouhý novinový článek.

⁴⁵ PAVEL, Ota. *Výstup na Eiger*. Ilustroval Adolf BORN. Praha: Olympia, 1989, s. 268.

⁴⁶ Viz: PAVEL, Ota. *Výstup na Eiger*. Ilustroval Adolf BORN. Praha: Olympia, 1989, s. 268.

⁴⁷ SVOZIL, Bohumil. *Krajiny života a tvorby Oty Pavla*. Praha: Akropolis, 2003, s. 128.

Syn celerového krále má oproti prvnímu souboru rozkolísaný charakter. Obsahuje několik poupravených povídek ze sbírky předchozí, vedle toho také texty doplňující již publikovaná díla, případně přibližující již známé události z pohledu jiného sportovce.

Většina povídek je vyprávěna v er-formě, zejména ve druhém souboru jsou vypravěči samotní sportovci. Vedle ich-formy je zde použit také autorský vypravěč, podávající příběh sportovců ze svého pohledu. To je další ze znaků ústupu od nestranné reportáže a přechodu k osobněji pojaté beletrii.

4.1. Plná bedna šampaňského

Plná bedna šampaňského obsahuje celkem třináct povídek. Jedenáct povídek je psáno er-formou a pouze ve dvou z nich se vyprávějí svůj příběh přímo sportovci; konkrétně v povídce tematizující příběh cyklisty Jana Veselého *Když ti to nejede* a v titulní povídce *Plná bedna šampaňského* o házenkářském brankáři Dukly Praha Jiřím Víchovi.

Tři povídky pojednávají o cyklistice, dvě poté o gymnastice a hokeji. Po jedné povídce se dále dozvídáme o příbězích z prostředí fotbalu, maratonského běhu, horolezectví, házené, akrobatického létání a skoků na lyžích.

Představme alespoň krátce titulní povídku *Plná bedna šampaňského* a nejdelší text z celého souboru, *Jak to tenkrát běžel Zátopek*.

V první ze zmiňovaných povídek se setkáváme s vypravěčem příběhu, házenkářským brankářem Jiřím Víchou, který čtenáři předkládá obraz zápasu mezi pražskou Duklou a Dynamem Bukurešť. S rumunským družstvem se dukelští házenkáři utkávají ve finále mistrovství Evropy, které se koná v Paříži.

Příběh je konstruován pomocí dvou časových linií, z nichž jedna pojednává o průběhu zápasu, ve druhé už hráči Dukly slaví vybojovaný úspěch.

Jak je u Oty Pavla zvykem, ani v této povídce nechybí přesný popis nejlepších hráčů obou týmů, vylíčení detailního průběhu zápasu včetně střelců gólů a přesné trajektorie každého míče. S Víchou prožíváme strastiplné okamžiky, ve kterých Dukla po první půli prohrává už 5:10, což je podle brankáře v házené již ztracený zápas. Jediný, kdo týmu stále věří, je trenér Bedřár König, který mužstvo povzbudí, a také jeho zásluhou nakonec Dukelští duel otočí a získají tituly mistrů Evropy.

Ačkoliv byli hráči povětšinou abstinenti, protože alkohol zakázaný, po vítězném souboji si spokojeně vychutnávají plnou bednu šampaňského, kterou společně vypijí až do dna, a shodují se na tom, že už nikdy nebudou pít lepší víno než to, kterého se jim dostalo ve Francii.

Druhá povídka *Jak to tenkrát běžel Zátopek* už je vyprávěna Otou Pavlem, a začíná v momentě, kdy je Pavel u Zátoka na návštěvě, vidí ho běhat a pracovat a usmýslí si, že o něm chce jednou napsat příběh.

Dozvídáme se o historii rodiny Zátoků, odkud Emil pocházel a jaké bylo jeho dětství. Mimoto vypravěč zmiňuje, že olympijský vítěz z Londýna a Helsinek měl vlastnost dělat všechno jinak než ostatní, dobře se učil, a měl tudíž bystrou mysl a dobré nápady.

Vedle ostatních chlapců svého věku však příliš nevynikal a jediné, po čem toužil, bylo jejich uznání. Toho dosáhl teprve ve chvíli, kdy objevil své běžecké schopnosti a zjistil, že také on je v něčem dobrý a že ho za to lidé v jeho okolí obdivují.

Již od počátku své běžecké kariéry nebyl Zátopek jako většina sportovců, která od prvních krůčků toužila po olympijských medailích a úspěších, a pokud něco nevyšlo, raději to vzdala. Zátopek postupoval pomalu, dával si malé cíle a ty postupně plnil, nikdy však za vidinou velkého vítězství.

Zajímavé bylo, že nikdy neměl trenéra a na všechny své závody (včetně olympiády v Helsinkách roku 1952, kde se proslavil nejvíce) se připravoval sám. Na již zmíněných letních hrách se mu podařilo zvítězit na trati 5 km, 10 km a v maratonu, který tehdy běžel poprvé. Tento trojnásobný úspěch se do dnešních dní nepodařilo nikomu překonat a je velmi pravděpodobné, že už se to ani nikomu nepodaří.

V průběhu let Zátopek dokázal překonat několik československých, světových i olympijských rekordů, zvítězil ve všech možných běžeckých disciplínách a závodech a více už toho snad ani dokázat nešlo. Svými neuvěřitelnými výkony inspiroval tisíce dalších sportovců, kteří kráčeli v jeho stopách a trénovali podle jeho pravidel: „Stal se v tomto století velikým příkladem nejen pro silné a nadané, ale především pro slabé a netalentované, protože sám takový kdysi byl. [...] Své sny nejen snil. Každý den udělal něco pro to, aby je splnil.“⁴⁸

⁴⁸ PAVEL, Ota. *Plná bedna šampaňského*. Praha: Naše vojsko, 1967, s. 47.

Na posledních stránkách knihy nacházíme sérii fotografií ke každé z povídek, jelikož Ota Pavel byl se sportovními fotografy v kontaktu a vizuální reprezentace popisovaných událostí dodává celému souboru na autentičnosti a přitažlivosti.

4.2. Syn celerového krále

Ve druhé sbírce je povídek šestnáct. Již jsme zmínili, že soubor obsahuje několik povídek, které byly uveřejněny ve sbírce předchozí, ve většině zde ovšem vycházejí pod novým názvem a také v pozměněné textové podobě. V několika případech se jedná pouze o stylistické úpravy a jiné formulace, v jiných textech však došlo k celkovému přepisu či doplnění nových pasáží.

Pod stejným názvem a s minimálními úpravami se zde znovu objevují povídky Poslední zápas Františka Kloze, Sedm deka zlata a Salto nazad. S novými názvy vycházejí povídky Prokletý cyklista (původně *Cyklista z jižních Čech*, pouze několik shodných pasáží, ve většině zcela nový text), Omyl (původně *Když ti to nejede*, změny v návaznosti na proměnu doby), Pár kilometrů od Terezína (původně *Etapa po čtyřech letech*, doplněno o události před Závodem míru a o nešťastný konec cyklisty Ladislava Hellera) a Bratři (původně *Dva bratři*, změny minimální).

Opět se tu v hojné míře vyskytuje cyklistika (čtyři povídky), obecně však tento soubor ovládly texty pojednávající o osudech fotbalistů, ve většině těch, kteří hráli za Duklu Praha. Šest povídek z fotbalového prostředí doplňují také nová sportovní odvětví, například texty o akrobatickém pilotovi nebo kanoistovi.

Měli-li bychom představit povídky reprezentující tento soubor, nabízí se ta, po které je sbírka pojmenována. Nejedná se vyloženě o titulní povídku, jelikož nese název *Já jsem král, ty jsi král, každý má svůj marcipán*, ale celer v ní přece jen hraje důležitou roli.

Povídka pojednává o Jaroslavu Borovičkovi, jenž hrál fotbal za pražskou Duklu. Příběh je vyprávěn z pohledu Oty Pavla a mimo jiné tematizuje také jeho nemoc, která se projevovala i v jeho přístupu k tomuto sportovci.

Borovičkovi dala Dukla obrazně řečeno kopačky, tedy propustila jej ze svých služeb. Zkoušel se uplatnit v jiných klubech, ale nikde pro něj nebylo místo. Nakonec skončil v nižších soutěžích, později se stal trenérem. Kromě toho měl rád celer, jeho prastrýc měl dokonce

zahradnictví, a jakmile je po něm převzal Jaroslavův otec, pěstoval hlavně celer. Byl doslova králem v pěstování celeru a na Jaroslava pak logicky připadl titul syna celerového krále.

Borovice, jak se mu mezi spoluhráči a přáteli přezdívalo, chtěl dokonce psát knihy a přinesl Pavlovi ukázat svůj první článek; nakonec však zůstal u trénování a Pavel zase u psaní.

Jednotlivé části textu jsou vždy uvozeny krátkým synoptickým podtitulem, který napovídá, o čem bude daný úsek pojednávat. Mimo jiné je zde zveřejněn již zmíněný první Borovičkův článek a několik úryvků z básní Cyrana nebo Ovidia.

Jako druhou povídku uvedeme opět tu nejdelší z celého souboru, a to přepracovanou podobu *Etapy po čtyřech letech*, nově pod názvem *Pár kilometrů od Terezína*.

Jak bylo uvedeno výše, protagonistou tohoto příběhu je cyklista Ladislav Heller. Jeho cestu za úspěchem v Závodu míru již známe z předchozí sbírky, Ota Pavel však nově předkládá také Hellerovo mládí včetně toho, jak se k cyklistice dostal. Původně totiž začínal s hokejem a fotbalem, ale budoucí trenér reprezentačních cyklistů Jaroslav Menhart z něj chtěl udělat cyklistu. Slavných hokejistů a fotbalistů je prý spousty, ale Nové Kopisty, obec nedaleko Terezína, ještě žádného úspěšného cyklistu nevychovaly.

A tak se Heller začal věnovat jízdě na kole. Už ve velmi nízkém věku se dostal do československého družstva, které se účastnilo Závodu míru. Tam vyhrál etapu do Karlových Varů, ale následující den ošklivě spadl a skončil se zlomeninou krčku stehenní kosti. Čekal ho tak dlouhý nucený odpočinek, ale na kolo se přesto vrátil a vyhrál ještě několik velkých závodů.

Zlom přišel v jeho jednatřiceti letech, kdy už chtěl s cyklistikou skončit, ale zatoužil mít kolo, na kterém by se mohl občas projet nebo se zúčastnit nějakého malého závodu. To se mu bohužel stalo osudným. V den, kdy si šel kolo vyzvednout, mrzlo a pršelo, proto jej ještě ponechal u pana Šťastného, který mu nový stroj seřizoval. Místo toho šel s kamarády oslavit své nové kolo a domů se vracel vlakem již za tmy. Vystoupil však na nesprávném nádraží a domů musel pěšky. Nejrychlejší cesta vedla po kolejích, proto si strčil ruce do kapes a šel. Na kluzkých kolejích mu však uklouzla noha, při pádu se uhodil do hlavy a rychle se přibližující vlak již neměl šanci zastavit.

I v této sbírce se objevují fotografie, doplňující příběhy a vytvářející komplexní obrázek o době, prostředí i samotných sportovcích. To je jistě přínosem převážně pro ty, kdo úspěchy Čechoslováků nezažili a znají všechny příběhy pouze zprostředkovaně.

4.3. Charakteristické rysy textu

Všechny povídky v obou souborech jsou velmi syrové, není v nich mnoho prostoru pro humor nebo prvky, které by mohly sloužit k pobavení čtenáře. Texty jsou prosyceny životními pravdami, reálnými osudy československých sportovců, a tematizují jak šťastné chvíle spojené s úspěchy a vítězstvími, tak bolest z porážky, zranění nebo nešťastného osudu.

V textech se vyskytuje minimum dialogů, a pokud už spolu postavy rozmlouvají, tak velmi stroze. Pozornost je zaměřena spíše na vyprávění a popis, které předávají více informací než rozhovor dvou aktérů. Jedná se o jednu z redakčních tendencí, kterých se Pavel ve svých dílech až na výjimky držel. Opakem jsou prvky, které autor během své reportážní kariéry tolik nevyužil – například metafory, zdobněliny, přirovnání, nespisovné výrazy nebo vulgarismy.

Nejpříznačnější je v tomto případě povídka *Jak Bohoušek Váňa oplatil hořký slzy Marušky Kettnerové*. O charakteru textu vypovídá samotný název, ve kterém už se nacházejí zdobněliny a nespisovné koncovky vycházející z obecné češtiny. Zdobněliny obecně jsou pro celou povídku typické a sehrávají v ní svou roli, převážně v případě Bohouškova ‚srdíčka‘: „Bohoušek Váňa měl tehdy malé srdce, vlastně to bylo *srdíčko*, větší by se mu asi do jeho *tělíčka* nevešlo.“⁴⁹ Jeho ‚srdíčko‘ se totiž v průběhu příběhu stává silným srdcem sportovce, což poukazuje na jeho tělesný vývoj a dozrávání v konkurenceschopnou osobu ve světě stolního tenisu.

V textech se poměrně hojně vyskytují motivy, které byly pro Otu Pavla podstatné v jeho osobním životě. Jeho láska k rybaření se projevuje nenásilně, pouze lehkými náznaky a zmínkami: „Překonali jsme nemoci, prokletí, pády, vítězství, nemocnice, neštěstí, úmrtí a taky to, když nám *nebraly ryby*.“⁵⁰ Kromě ryb je také často řeč o rybnících, jelikož se velké množství povídek odehrává v jižních Čechách.

Další zmínkou odkazující na autorovu prožitou skutečnost jsou Lidice, jejichž vypálení byl Pavel přímým svědkem a tento traumatický zážitek v něm zanechal stopu,

⁴⁹ *Jak Bohoušek Váňa oplatil hořký slzy Marušky Kettnerové*. In PAVEL, Ota. *Syn celerového krále*. Praha: Olympia, 1972, s. 33.

⁵⁰ *Prokletý cyklista*. In PAVEL, Ota. *Syn celerového krále*. Praha: Olympia, 1972, s. 21.

kteřou si s sebou nesl po zbytek života. „Po *Lidicích* se ještě vystupňovala, zničená vesnička se dotýkala přímo jejich oblasti a srdcí.“⁵¹

Není překvapením, že všichni protagonisté v Pavlových povídkách disponují stejným vlastenectvím jako sám autor a že se proto ve valné většině jedná o sportovce, kteří patřili do reprezentačních výběřů a získávali svá cenná vítězství ve jménu Československa.

Převážně ve druhé sbírce pohlížíme do zákulisí Pavlovy redaktorské činnosti, jelikož ze svého pohledu vypráví o tom, jak psal některé své reportáže a jakým způsobem získával informace, ze kterých čerpal. To se dozvídáme v *Reportážní povídce za pět litrů hřibků v sladkokyselém nálevu* nebo v úvodním textu druhé sbírky *Kolik má kůň chlupů*, kde je nám osobní zkušenost předávána včetně veškerých detailů: „Dodneška nevím, proč jsem se tenkrát *nepoblil*, když jsem se rok předtím *poblil* v cestovním letadle. Ale asi to bylo tím, že jsem na to neměl čas.“⁵²

Poměrně často se vyskytují také nespisovné výrazy nebo vulgarismy, a to převážně v případech, kdy ke čtenáři promlouvají sportovní aktéři prostřednictvím ich-formy: „Nebo když jsme všichni, ale *vopravdu* všichni podepsali krví přísahu, že už nikdy *nepojedem* tenhle *strašnej* závod – a přitom *druhej* den jsme jeli jak čerti a úplně jsme *rozsekali Němce na mraky*, a ti byli tenkrát moc dobří.“⁵³

Ani o vulgarismy není v některých osobněji pojatých textech nouze: „*Seru mu na to!* Vstanu sám, pane Scott! [...] Sedíme v kabině, hlavy až mezi koleny, nálada stojí co nejkratčeji řečeno *za hovno*.“⁵⁴

V reportáži by asi podobné výrazy neprošly schválením, ale povídkovým textům přidávají tyto aspekty na autentičnosti, uvěřitelnosti, opravdovosti. Vkládáním těchto slov do úst sportovců z nich autor dělá obyčejné lidské bytosti, což bylo jedním z Pavlových hlavních cílů. Poukázat na to, že jsou to sportovci, ale v první řadě hlavně lidé, jako my všichni.

Dalším zajímavým prvkem objevujícím se v povídkách je užití velkých písmen ve snaze zdůraznit slovo nebo slovní spojení ve větě: „Vzdali jsme *ZÁVOD MÍRU* a tím jsme prý *ZRADILI MÍR* a taky *DĚLNICKOU TŘÍDU*.“⁵⁵ Zvýraznění má bezpochyby za úkol

⁵¹ *Poslední zápas Františka Kloze*. In PAVEL, Ota. *Plná bedna šampaňského*. Praha: Naše vojsko, 1967, s. 7.

⁵² *Kolik má kůň chlupů*. In PAVEL, Ota. *Syn celerového krále*. Praha: Olympia, 1972, s. 12.

⁵³ *Když ti to nejede*. In PAVEL, Ota. *Plná bedna šampaňského*. Praha: Naše vojsko, 1967, s. 15.

⁵⁴ *Nejhorší je bejt brankářem*. In PAVEL, Ota. *Syn celerového krále*. Praha: Olympia, 1972, s. 111.

⁵⁵ *Když ti to nejede*. In PAVEL, Ota. *Plná bedna šampaňského*. Praha: Naše vojsko, 1967, s. 19.

upoutat pozornost čtenáře a poukázat na pasáže, které autor považuje za nějakým způsobem významné.

Mluvíme-li o autorovi, zmiňme také jeho projevy v textu. Jak již bylo řečeno, Pavel píše některé ze svých povídek v ich-formě a poskytuje možnost nahlížet na příběh ze své perspektivy. Díky tomu jsme svědky toho, jak vnímá to, o čem píše: „*Já vím, že to nikoho nezajímá, že je to takové všední, ale asi to není zbytečný.*“⁵⁶ Autor ke čtenáři promlouvá také v případě, že se nejedná o extradiegeticko-homodiegetického vypravěče: „*Jak se mohlo stát, že právě on zvítězil? Pokusíme se najít odpověď.*“⁵⁷

Specifickou povídkou je *Výstup na Eiger*, jenž sice obsahuje prvky, které jsou společné všem textům, ale přesto se v některých aspektech liší. Při výstupu na švýcarský masiv se do popředí dostává příroda, převážně tedy hora, na kterou se dva českoslovenští horolezci vydávají: „*Severní stěna mlčí, jako by zatím nevěděla o přítomnosti člověka.*“⁵⁸ Personifikace vyvolává v tomto případě jistý respekt k horskému masivu, který sice toleruje své návštěvníky, ale zároveň jim dává najevo svou zrádnost: „*Doba pokročila, je pozdní odpoledne, stěna opět hází kameny.*“⁵⁹

Za zmínku stojí též dělení textu v jednotlivých povídkách. Velké množství povídek žádné dělení nemá, ale například výše zmíněný *Výstup na Eiger* je rozdělen datací, tedy prostřednictvím dnů, které horolezci na Eigeru strávili. V jiných případech jsou jednotlivé ‚kapitoly‘ číslované, případně dokonce pojmenované, konkrétně u povídky *Brankář*, která původně vycházela na pokračování v *Československém vojáku*, a názvy jednotlivých částí byly pro seriál příhodné.

Ota Pavel se ve svých povídkách nechtěl opakovat a záměrně se snažil text různými způsoby ozvláštňovat, aby jednotlivá díla neztratila na atraktivitě. Po přečtení autorových povídkových souborů je na místě tvrdit, že se jeho snahy setkaly s úspěchem, a ačkoliv před námi stojí zdánlivě jednolitý soubor sportovních povídek, každá si nese svá specifika, která ji oddělují od ostatních a dělají z ní jedinečný díl variabilní kompoziční stavebnice, kterou Pavel vytvořil.

⁵⁶ *Reportážní povídka za pět litrů hříbků v sladkokyselém nálevu.* in PAVEL, Ota. *Syn celerového krále*. Praha: Olympia, 1972, s. 77–78.

⁵⁷ *Jak to tenkrát běžel Zátonek.* In PAVEL, Ota. *Plná bedna šampaňského*. Praha: Naše vojsko, 1967, s. 28.

⁵⁸ *Výstup na Eiger.* Tamtéž, s. 73.

⁵⁹ *Výstup na Eiger.* Tamtéž, s. 76.

5. Sport opředen závojem magie aneb Pohádka o Raškovi

V neposlední řadě se zaměříme na již několikrát zmíněný výsledek Pavlovy snahy o propojení reportážního žánru s beletristickými prvky. Jedná se o mytologicky pojatou novelu s názvem *Pohádka o Raškovi*, která je popisována jako „poslední a zároveň vrcholná práce Oty Pavla z oboru sportovní beletrie.“⁶⁰

Pohádka o Raškovi vyšla poprvé až po autorově smrti, konkrétně roku 1974, a Pavel se v ní opět vrací k širšímu a dlouhodobějšímu pojetí života sportovce, včetně vylíčení osudu jeho otce, samotného sportovcova mládí a dospívání až k bodu prvního setkání se sportem a navazujících sportovních aktivit.

Jedná se o pohádkový popis života skokana na lyžích Jiřího Rašky, jehož sportovní výkony jsou však v této novele odsouvány do pozadí, a „holá fakticita je v ní neustále určitým způsobem oslabována a zastiňována.“⁶¹

Kromě popisu sportovního vzestupu je zde předkládán popis prostředí, ve kterém Raška vyrůstal, včetně měst a států, které během své sportovní kariéry navštívil. Jak je tomu u Oty Pavla zvykem, nacházíme zde také bravurní práci s jazykem, časté metafory nebo přirovnání.

Důležitým prvkem celého díla je tematika domova a vztahu k němu, kromě toho hraje v příběhu velkou roli tetička Pravečková, které se dostává více prostoru než například Raškovým trenérům či sportovním kolegům.

Prostřednictvím *Pohádky o Raškovi* se tedy ke čtenářům dostává text, který v sobě shromažďuje všechno, co je pro Otu Pavla typické: reportážní charakter přesných popisů událostí, odborná příprava s tvorbou díla spojená, hru s jazykem a nově také kouzla, zázračné předměty a elementy či mluvící zvířata.

K napsání *Pohádky o Raškovi* podnítila Otu Pavla návštěva zmíněného sportovce, který mu převyprávěl svůj život a vše, co díky sportu zažil. V návaznosti na to se Pavel rozhodl tyto zážitky sepsat a vytvořit knihu, která by byla „napůl pohádka, napůl pravda.“⁶²

Tvorba textu jako takového je spojena s posledními roky autorova života a dílo původně vycházelo roku 1973 časopisecky ve *Stadionu*. Posmrtně vyšla kniha také v tištěné

⁶⁰ SVOZIL, Bohumil. *Krajiny života a tvorby Oty Pavla*. Praha: Akropolis, 2003, s. 147.

⁶¹ Tamtéž, s. 148.

⁶² Tamtéž, s. 147.

podobě a následně byla zařazena do výboru děl se sportovní tematikou Oty Pavla, tedy do již výše zmíněného *Výstupu na Eiger*. Ve své práci vycházíme právě z tohoto vydání z roku 1989.

5.1. Děj

Příběh nás na prvních stránkách přenáší do dob, kdy byl Jiří ještě malým chlapcem. Dozvídáme se o osudu jeho otce, ševce Oldřicha Rašky, jeho příhodách s kněžnou, a hlavně o tom, že své děti (Jiří měl tři sourozence) o nedělích vodíval do přírody.⁶³ V ní se také poprvé setkáváme s tetičkou Pravečkovou, která bydlí na kopci na Horečkách. Její chaloupka byla už od pohledu jako vystřižená z pohádky, z komína se kouřilo, na okenicích se skvěla srdce lásky a opodál zurčel lesní potůček s kouzelnou vodou dobrodějkou.

Právě při cestě k tetičce Pravečkové uvidí malý Jiří v potoce pstruhy, kteří vyskakují z vody a vypadá to, jako by létali, načež si chlapec umane, že by chtěl být jako oni. Sama paní Pravečková, poté, co se se všemi přivítá, předurčuje Jiřímu bystrou mysl a slávu. Záhy nato se Jiří začíná učit zámečnickem a mimoto vstupuje do učení také k mistrům lyžařům. „Talent na lyžování však moc veliký neměl“⁶⁴, a proto byly jeho začátky na lyžích poměrně krušné. Mladý Jiří tehdy hledal útěchu znovu u tetičky Pravečkové, ke které pravidelně docházel a u které také spával na lavici na polštáři s jeleny. Po probuzení se vždy cítil silnější a odhodlanější čelit dalším výzvám.

Už od chvíle, kdy Jiří s lyžováním začínal, měl velká očekávání a chtěl na lyžích doslova létat, což po prvních několika pokusech končilo jen krkolomnými pády a plnými ústy sněhu. Po čase se však ve skoku začal zlepšovat, a dokonce se účastnil svých prvních závodů, na kterých skončil někde ve středu startovního pole. A ačkoliv nevyhrál ani neprohrál, pozoroval ho při skoku „veliký odborník přes skákání z Rady skoků a pádů pan Plíšek“⁶⁵, který následně prohlásil, že Jiří „je toporný“⁶⁶ a „nic z něho nebude.“⁶⁷

Vzápětí nastoupil mladý hrdina na vojnu. Prvně nebyl přidělen ke sportovnímu oddílu a zamířil na Šumavu, odkud se však nakonec přece jen přesunul do Liberce pod

⁶³ Zde jsme, stejně jako v dalších dílech, svědky Pavlova citového vztahu k přírodě, k lesu a vodě, který se v jeho textech objevoval pravidelně.

⁶⁴ PAVEL, Ota. *Výstup na Eiger*. Ilustroval Adolf BORN. Praha: Olympia, 1989, s. 209.

⁶⁵ Tamtéž, s. 211.

⁶⁶ Tamtéž.

⁶⁷ Tamtéž.

vedení nového trenéra Zdeňka Remsy, který krátce nato slíbil Radě skoků a pádů, že vychová světového skokana, jenž vyhraje Československu první medaili z olympijských her.

Následují dlouhé hodiny tréninku a příprav, načež se Remsovi skokani vydají na deváté olympijské hry do Innsbrucku. Tam si však Raška nezaskákal, protože to prý tehdy ještě tolik neuměl.

Po návratu z her i vojny se hrdina vrací k tetičce Pravečkové a chce si znovu zdřímnout na jejím polštáři s jeleny, ale ta mu toto ‚kouzlo‘ odpírá a vyčítá mu, že se poslední dva roky na vojně jen povaloval a že ani spánek u ní nebo kouzelná voda z potůčku z něj velkého skokana neučiní – nejvíce práce musí odvést on sám. Následně Jiřího úkoluje, aby naskákal ještě pět tisíc skoků, a teprve tehdy bude klidněji spát.

Jiří nejprve protestuje, ale díky tajemnému vzkazu na ceduli nakonec tetičku poslechne a pouští se opět do tvrdého tréninku. Ještě před tím si však za ženu vezme Věru z Kralup, se kterou má krátce nato dcerku, také Věru.

Další Jiřího zastávkou v jeho sportovní kariéře je mistrovství světa v Norsku. Norové jsou pro něj i ostatní závodníky největší konkurencí, a Jiří se během svého pobytu na severu snaží zjistit, proč jsou tak dobří. Nakonec se uchýlí k závěru, že norské děti nejsou tak rozmazlené a líné jako ty české, a že jsou všichni obyvatelé Norska díky častému pobytu v přírodě zdraví a silní.

Co se mistrovství týče, Jiří skončil čtvrtý, a poté znovu. Medaile mu unikaly o desetiny metru, a to ho jen motivovalo k dalšímu tvrdému tréninku. Mezitím se mu s ženou Věrou narodilo druhé dítě, syn Jiří. A jen co se ‚velkému‘ Jiřímu podařilo naskákat slíbených pět tisíc skoků, znovu se vydá k tetičce Pravečkové a následně si z jasanu, který jí leží před chaloupkou, vyrobí vlastní lyže. Pije vodu dobrodějku z potůčku a stráví výrobou lyží celý den, načež opět ulehá na lavici v tetiččině chaloupce a usíná na polštáři s jeleny. Změna přichází v momentě, kdy se Jiří probudí o půlnoci a paní Pravečková sedí ve světnici. Následně mu dává růži, kterou měl v erbu jeho otec, a Jiří odchází, aby se připravil k odletu na jubilejní desáté zimní hry, konající se tentokrát v Grenoble ve Francii. Během letu se slova ujímá krásná černovlasá letuška, která československým sportovcům vykládá historii Francie i samotného města, které olympijské hry hostí.⁶⁸

⁶⁸ Zde se nám do popředí opět dostávají Pavlovy reportážní tendence, jelikož proslov letušky musel mít bezpochyby základ v pečlivě nastudovaných reáliích města. Sběr materiálu a autentických faktů byl pro tvorbu Oty Pavla typický již v jeho redaktorském období.

Po přistání a krátké aklimatizaci už se skokani dostávají k můstku a Jiří začíná být nervózní. Ve skocích se totiž bojuje jednak o zlatou medaili z olympiády, a zároveň o zlatou medaili pro mistra světa.

Když je Jiřímu nejhůře, promlouvá k němu hlas paní Pravečkové, která ho uklidňuje a povzbuzuje k lepším výkonům. Jiřímu se nakonec podaří skočit na středním můstku devětasedmdesát metrů, načež získá jak medaili pro vítěze olympijských her, tak titul mistra světa.⁶⁹ Při skocích na velkém můstku skončí poté dvakrát druhý za Vladimírem Bělousovem a znovu převezme dvě medaile – jednu pro vicemistra světa a také stříbro ze zimních her. Oba úspěchy následně hodnotí i jeho trenér Zdeněk Remsa, podle kterého byly Jiřího medaile „80 % práce, 15 % talentu a 5 % štěstí.“⁷⁰

Sportovní kroky zavedly Jiřího následně ještě do Jugoslávie (kde vytvořil nový světový rekord), nebo třeba do Špindlerova Mlýna, kde se skákalo spíše pro radost a pobavení.

Závěrem příběhu Jiří nahrazuje starý jasan před chaloupkou tetičky Pravečkové novým kmenem, na kterém budou opět moci sedat poutníci a turisté a který tam bude čekat „na ogara, který bude mít jednou tolik síly a vůle, jako měl Jirka.“⁷¹

Celá pohádka končí výstupem hlavního hrdiny na kopec za chaloupkou paní Pravečkové a pohled skoro až na kraj světa, kde Jiří „spatřil svoje štěstí“⁷², jak mu v mládí prorokoval otec. A viděl, že jeho štěstí „bylo složeno z odvahy a práce.“⁷³

5.2. Charakteristické rysy textu

V textu se kromě reálných postav, situací a příběhů vyskytují také motivy a formulace typické pro žánr pohádky, které z tohoto příběhu vytvářejí svébytné literární dílo.

⁶⁹ Oznámení obou výsledků je poněkud strohé a suché, do textu se tak patrně promítá i proměna Pavlova pohledu na sport – ačkoliv stále obdivoval jeho kouzlo a všechny aspekty s ním spojené, nevnímal ho již jako jev, který by hýbal světem.

⁷⁰ PAVEL, Ota. *Výstup na Eiger*. Ilustroval Adolf BORN. Praha: Olympia, 1989, s. 255.

⁷¹ Tamtéž, s. 264.

⁷² Tamtéž, s. 265.

⁷³ Tamtéž.

Již první věta symbolizuje příznačný pohádkový začátek ve stylu ‚žil byl jednou jeden...‘, v tomto případě ‚V nevelkém městě Frenštátě uprostřed beskydských hor žil švec Oldřich Raška.‘⁷⁴

Výše jsme zmiňovaly typický pohádkový čas, který se ve své podobě projevuje i v *Pohádce o Raškovi*: ‚A v tom erbu se nalézal *od té a té doby* zlatý stěvíček a červená růže.‘⁷⁵

Častým a příznačným elementem textu jsou také personifikace a přirovnání, například při popisu takzvané ‚modravé neděle‘: ‚Modravá neděle je taková, kdy nebe je modré a jenom *bílí beránci po nich valí jak linecké cukroví rolky mraků a občas čůrají na matičku zemi*.‘⁷⁶ V této a předchozí ukázce vidíme i náznak symboliky barev, konkrétně tedy opakující se motiv *červené růže, modré oblohy, bílých beránek* nebo dále *červených jahod a zlatého, stříbrného nebo černého dne*.

Pavlovy hříčky s jazykem se projevují i rýmováním po sobě jdoucích slov, což textu přidává na rytmičnosti. Jako příklady uvedme třeba slovní spojení ‚holka šmolka‘⁷⁷ nebo šití v salónu ‚modes robes.‘⁷⁸ Ke zpěvnosti textu dopomáhají i poměrně časté říkanky a písničky, které příběh ozvláštňují a zasazují do kontextu (často se jedná o valašské písničky, které připomínají, že se děj ve valné většině odehrává v beskydském Frenštátu): ‚My jsme Valaši, jedna rodina, valašské hory sú naše otčina...‘⁷⁹

Opakování situací a motivů je dalším prvkem, který se v *Pohádce v Raškovi* vyskytuje poměrně často. Většina repetitivních prvků je spojena s tetičkou Pravečkovou, jako například to, že Jiří spává u ní v chaloupce na lavici, pod hlavou má polštář s jeleny a pokaždé, než Jiří usne, jelen zatroubí. Hrdina se následně probouzí mnohem silnější a odpočatější, ve světnici je však sám. Dalším příkladem je zvuk spojovaný s potůčkem u tetiččiny chaloupky, který je také jediným citoslovným popisem v knize: ‚Tekl tu bublavý potůček, točil malým mlýnským kolem ze stříbrných ošoupaných penízků a to zpívalo jednoduchou písničku: *žbluňky-žbluňky-žbluňk*.‘⁸⁰

⁷⁴ PAVEL, Ota. *Výstup na Eiger*. Ilustroval Adolf BORN. Praha: Olympia, 1989, s. 199.

⁷⁵ Tamtéž, s. 199.

⁷⁶ Tamtéž, s. 200.

⁷⁷ Tamtéž.

⁷⁸ Tamtéž, s. 212.

⁷⁹ Tamtéž, s. 201.

⁸⁰ Tamtéž, s. 202.

Mezi pohádkové motivy objevující se v díle patří také promluvy zvířat nebo jiných entit, například mraku – „Neměl jsi být smutný, a smutný jsi. Tys ten flek na hřbitově neměl brát.“⁸¹ – nebo slunce: „Už nebreč, ogare. Porážkami se člověk mučí a zároveň učí. Za čtyři roky můžeš mít olympiádu čerstvou, novou, francouzskou. Jak se vrátíš domů, dej se do toho. Další fňukání je na nic.“⁸² Ze zvířat poté promlouvají hlavně ptáci, kteří Jiřího pozorují při tréninku, zde konkrétně havrani: „Co bude dál, ogare? Ty bábovko s hrozinkama! Ty pazgrivče! Vždyť jsi chtěl trhat šišky ze stromů! Kdo chce lítat, musí být jako houžev.“⁸³

Ačkoliv je příběh vykládán v er-formě a popisuje Raškův život zdánlivě nezúčastněně, vypravěč se příležitostně dostává do popředí a promlouvá, případně se snaží o jistý kontakt se čtenářem: „Dosáhne do mraků a bez velikých zázraků. A jakpak to dosáhne? *To se dozvíte.*“⁸⁴ Vypravěč také v několika případech předkládá svůj názor nebo se do příběhu rovnou zasazuje a sám v něm jedná: „*Já ten dopis s fialovou stužkou, milí a vážení, taky nedostal.* Ale jet jsem tam musil kvůli pohádce stůj co stůj, a tak jsem zjistil stanici, kam se má jet a hlavně kde se má vůbec z toho vlaku vystoupit.“⁸⁵ Typické je také to, že vypravěč se staví na stejnou úroveň jako čtenář, a dává tím najevo, že také on stojí nad příběhem, a ačkoliv do jeho peripetií někdy zasahuje, není ho přímou součástí: „*Ale vy i já, my mu budeme říkat nadále Jirko,* protože už jsme si na toho Jirku zvykli a zhruba nám to vyhovuje.“⁸⁶

Konečně se dostáváme také k jisté magii či kouzlům, která sice nejsou v textu nijak explicitně opisována a žádná z postav těmito schopnostmi vyloženě nedisponuje, přesto se zde objevují pasáže, které by se za kouzelné jistě daly považovat. Třeba jednání paní Pravečkové před tím, než u ní Jiří poprvé usne na lavici: „Pak nad ním Anička Pravečková *mávla* – anebo *nemávla*, kdopak ví? – *kouzelnou lyžařskou hůlkou* a jemu se začaly klížit oči.“⁸⁷ Stejně by se dala vnímat také změna nápisu na ceduli v lese, která jednoho dne místo „Vstup do lesa v těchto jiných místech zakázán od rozednění do rozetmění.“⁸⁸ hlásala „Jen vyčkat, synu, to je moudrost pravá, vždy pochybí, kdo předčasně se vzdává.“⁸⁹ Tento jev sice Jiří připisuje lesním skřítkům, ani to však neubírá na jeho magičnosti. A připomeneme-

⁸¹ PAVEL, Ota. *Výstup na Eiger*. Ilustroval Adolf BORN. Praha: Olympia, 1989, s. 206.

⁸² Tamtéž, s. 220–221.

⁸³ Tamtéž, s. 211.

⁸⁴ Tamtéž, s. 206.

⁸⁵ Tamtéž, s. 233.

⁸⁶ Tamtéž, s. 212–213.

⁸⁷ Tamtéž, s. 208.

⁸⁸ Tamtéž, s. 224.

⁸⁹ Tamtéž, s. 226.

li ještě větu tetičky Pravečkové, není zde o předzvěsti určité magické události pochyb: „Nevadí, napiješ se vody a chvílku si zdřímněš. Potom všechny nástrahy překonáš.“⁹⁰

Odhlédneme-li od motivů pohádkových, je na místě rovněž zmínit prvky, které reprezentují pozůstatky Pavlových dřívějších spisovatelských tendencí. Jedná se o pasáže, které v díle připomínají reportážnost, jež byla pro Pavlovu tvorbu typická. Tu nalézáme například při výčtu celé rodiny Raškových, při vyjmenování členů Remsových chlapců a jejich krátkých charakteristik nebo při portrétech jednotlivých sportovců, se kterými nebo proti kterým se Jiří během své kariéry stavěl na skokanský můstek. Velmi specifický je také doslovný soupis osmapadesáti jmen, které Jiří Raška na olympijských hrách předčil. Není pochyb o tom, že ani tyto postupy z Pavlovy tvorby zcela nevymizely, ačkoliv byly pro účely pohádky poněkud odsunuty do pozadí.

Již výše jsme zmiňovali zdůrazňovanou důležitost domova, která je patrná například v klasických pohádkových rčeních: „Když chtěl na úřadě podat žádost o povolení, tak ho vyhnali a řekli mu, že je všude dobře, ale doma nejlíp.“⁹¹ Sám Jiří je vlastenec, což dokazuje tím, že před skokem na olympijských hrách v Grenoble myslel na to, že „závodil za Evropu, za Československo, za Frenštát, za sebe a za maminku.“⁹² A koneckonců, i ptáci, kteří Jiřího pozorovali při skocích, jsou nakonec vyobrazeni jako bytosti silného národního citění: „Havrani se mu už nesmáli, ale ohromně mu fandili, protože to byli venkoncem *vlastenečtí havrani* a věděli, že půjde v tom Grenoblu o hodně.“⁹³

Pohádka o Raškovi, díky výše uvedeným výčtům, tak demonstruje útvar, ve kterém se setkávají pro Pavlovu předchozí tvorbu známé principy se snahami o vytvoření nového poetického textu. Jistě, o Jiřím Raškovi mohla vzniknout dokumentární, reportážní, možná trochu nudná črta, která by sice doslovně popsala jeho cestu za sportovními úspěchy, ale rozhodně by postrádala uměleckou hodnotu, kterou Pavel dodal textu již tím, že se místo reportážní črty rozhodl pro žánrové rysy pohádky.

Nadpřirozeno v kombinaci s fakty, přesnými popisy a soupisy jmen vytváří komplex zdánlivě odlišných principů, které na sebe však citlivě navazují a působí jako jednotný celek. Není tedy divu, že je toto dílo považováno za vrchol autorovy tvorby, který má dodnes potenciál upoutat nemalou pozornost sportovně zaujatého čtenářstva.

⁹⁰ PAVEL, Ota. *Výstup na Eiger*. Ilustroval Adolf BORN. Praha: Olympia, 1989, s. 213.

⁹¹ Tamtéž, s. 203.

⁹² Tamtéž, s. 246.

⁹³ Tamtéž, s. 237.

6. Závěr

Hlavním cílem této bakalářské práce byla analýza vybraných děl spisovatele Oty Pavla. Společným jmenovatelem těchto textů je sportovní tematika, uchopená z několika různých perspektiv. Autor se zpočátku uchýlil k reportáži, která přímo navazovala na jeho kariéru sportovního redaktora. Ve svých dalších tvůrčích počinech sice neupustil od faktografičnosti, strohým dokumentárním textům však vdechl život beletristickým pojetím svých sportovních povídek. Vrcholem jeho snah o propojení těchto dvou tendencí (reálných událostí a beletrie) se stala *Pohádka o Raškovi*, ve které došlo k jejich úplnému splynutí.

První kapitola práce nastiňuje autorův život, jeho příběh na cestě k novinářině spolu se všemi strastmi a nástrahami, které mu osud kladl do cesty. Jsou zde vyličené také události, které autora poznamenaly a formovaly také jeho následující literární tvorbu. Dále jsme se pokusili definovat specifika autorovy tvorby a na příkladech uvést opakující se tendence a motivy, které se v Pavlových dílech vyskytují. Závěrem teoretické části jsme představili také všechny zkoumané žánry.

Praktická část této práce již představuje vlastní analýza jednotlivých děl. Každé dílo je postupně představeno, jsou uvedeny okolnosti vzniku, které napomáhají k jeho snadnějšímu pochopení. Součástí každé kapitoly je také krátký nástin děje a následný soupis jazykových jevů, vyskytujících se v textu. Pojednáváme o sportovní reportáži *Dukla mezi mrakodrapy*, povídkových souborech *Plná bedna šampaňského* a *Syn celerového krále* a v neposlední řadě o *Pohádce o Raškovi*. U každého z jmenovaných děl jsou uvedena jeho specifika, stejně jako motivy, které provázejí Pavlovu tvorbu po celou dobu.

Využitím komparatistické metody jsme byli schopni jednotlivé analýzy děl porovnat a sledovat jejich proměny. Jelikož se Ota Pavel původně věnoval práci v redakci, novinářské tendence jeho autorský rukopisy nikdy neopustily. To se projevilo převážně na sběru informací a materiálu, na novinářské přesnosti a preciznosti, stejně jako na obecném zájmu referovat o skutečnosti.

Děl se sportovní tematikou bylo v české literatuře poskrovnu a strohá dokumentární črta přitom nebyla cestou, kterou se chtěl Ota Pavel vydat. Ke svým bystrým postřehům tudíž připojil krásu beletrizovaného jazyka, kterým předkládal mnohdy dosti syrové a smutné příběhy československých sportovců formou, která fascinovala širokou čtenářskou obec a která si také získala velkou oblibu nejen v Československu.

Závěrečným počinem, který uzavřel Pavlovy snahy o krásnou, avšak stále z faktů vycházející tvorbu, bylo poslední dílo vydané za autorova života, a sice *Pohádka o Raškovi*. Je pochopitelné, že pohádkové motivy vyskytující se v tomto díle nekorespondují s prožitou zkušeností, i to však bylo autorovým záměrem, totiž předat autentické svědectví, něco vypustit a něco jiného si naopak domyslet, vše za cílem větší čtenářské vstřícnosti.

Cílem této práce bylo poukázat na rozmanitost autorovy tvorby a pokusit se charakterizovat její specifika. Vyzdvihnutím užitých jazykových prostředků jsme došli k závěru, že tvorba Oty Pavla prošla v poměrně krátkém období značným vývojem. Čím dále v minulosti se nacházela autorova novinářská profese, tím více se tvorba beletrizovala, a tím častěji se objevovaly prvky rozbíjející stereotypní pojetí sportovní reportáže.

V úvodní reportáži vidíme z jakýchkoliv prvků umělecké literatury jen zlomek, jedná se o nijak nezabarvenou, seriózní a informačně velmi nabytou sondu do historie klubu Dukly Praha a do životních osudů těch, kteří se na jejich úspěších podíleli. Jak bylo Pavlovým zvykem z redakcí sportovních periodik, nechybí zde ani statistiky, tabulky, výsledkový servis nebo několik desítek stran fotografií, doprovázejících reportážní charakter celé knihy.

Povídkové soubory již skýtají více projevů jazykové a stylové modelace, objevuje se například více personifikací nebo zdobnělin, a ačkoliv texty mnohdy pojednávají o nelehkých situacích či tragických osudech sportovců, jsou podány velmi citlivě. Rozhodně se přitom nejedná o povídky plné eufemismů a snahy skrýt skutečnost pod rouškou jemných slov. Čtenář dobře vnímá tíhu okamžiku i obtížnost životních zkoušek, kterými si sportovci museli projít, a přitom obdivuje Pavlův dar slova a zdánlivou jednoduchost, s jakou tyto osudy předkládá.

Veškeré snahy o harmonii mezi fakty a beletrií se následně sešly v pohádce, respektive v novele s pohádkovými motivy a samozřejmě se sportovní tematikou. Volbou tohoto typu ztvárnění životního příběhu skokana na lyžích Jiřího Rašky se Pavlovi otevřely nové možnosti a způsoby, jak sportovní námět pojmout. Nově jsou zde vyžity pohádkové motivy, některé jevy jsou odůvodněny kouzelnými silami. V textu můžeme najít hodnou stařenku, která hlavního hrdinu mentoruje a i jejímž přičiněním se nakonec z Rašky stane sportovec světového formátu.

Ota Pavel, autor s velkým literárním nadáním, pozvedl sportovní literaturu v tehdejší Československu na novou úroveň. Vývoj jeho tvorby téměř přesně kopíruje také jeho životní příběh, mnoho tendencí ze života se v tvorbě ať už menší, či větší mírou

projevilo. Demonstrovali jsme, že všechny způsoby ztvárnění sportovní tematiky mají několik společných prvků, stejně jako aspekty, které je od sebe odlišují. Podařilo se nám tak poukázat na rozmanitost autorovy tvorby, stejně jako na jeho flexibilitu a nevyčerpatelnou touhu posouvat své psaní dál, nejlépe až na samotný vrchol.

7. Anotace

Příjmení a jméno autora: **Ivana Miklendová**

Název fakulty: **Filozofická fakulta Univerzity Palackého v Olomouci**

Název katedry: **Katedra bohemistiky**

Název diplomové práce: **Tematizace sportu v prozaické tvorbě Oty Pavla**

Jméno vedoucího diplomové práce: **doc. Mgr. Erik Gilk, Ph.D.**

Počet znaků: **97 537**

Počet titulů použité literatury: **13**

Klíčová slova: **Ota Pavel, sportovní tematika, próza, reportáž, povídky, pohádka, žánry**

Tato bakalářská práce se zaměřuje na různé podoby ztvárnění sportovní tematiky v próze českého autora Oty Pavla. Jejím cílem je analyzovat tři odlišné žánry, které se v autorově tvorbě vyskytují (totiž reportáž, povídku a pohádku), zaznamenat vývoj a přechod od reportáže k beletristickému pojetí sportu a zároveň popsat odchylky i podobnosti u jednotlivých typů sportovní prózy v rámci autorova díla.

8. Resumé

The presented bachelor's thesis is focused on different forms of representation of sports themes in the prose works of Czech author Ota Pavel. Its goal is to analyze the three different genres that appear in the author's work (which are a report, a short story, and a fairytale), note down the evolution and the transition from the report to the fictional concept of sport, and also to describe the deviations as well as similarities in each type of the sports prose in the author's work. By doing so, we intend to demonstrate the variability of Ota Pavel's writing and to point out his development in this literature field.

9. Seznam použité literatury

9.1. Primární literatura

PAVEL, Ota. *Dukla mezi mrakodrapy*. 1.vyd. Praha: Naše vojsko, 1964.

PAVEL, Ota. *Plná bedna šampaňského*. Praha: Naše vojsko, 1967.

PAVEL, Ota. *Syn celerového krále*. Praha: Olympia, 1972.

PAVEL, Ota. *Výstup na Eiger*. Ilustroval Adolf BORN. Praha: Olympia, 1989.

9.2. Sekundární literatura

BLAHYNKA, Milan (ed.). *Čeští spisovatelé 20. století: slovníková příručka*. Praha: Československý spisovatel, 1985.

BURIÁNEK, František. *Ohlédnutí: kapitoly z české literatury 1945-1975*. Praha: Československý spisovatel, 1978.

KACZOROWSKI, Aleksander. *Ota Pavel: pod povrchem*. Přeložil Martin VESELKA. Brno: Host, 2020. ISBN 978-80-275-0176-2.

KOVÁŘ, Pavel. *Ota Pavel – postskriptum: ohlédnutí za životem a dílem mimořádně nadaného spisovatele*. Praha: XYZ ve společnosti Albatros Media, 2015. ISBN 978-80-7505-274-2

LUSTIG, Arnošt a CINGER, František. *Okamžiky: Arnošt Lustig vzpomíná na Otu Pavla*. Zvole u Prahy: Nakladatelství Andrej Šťastný, 2003. ISBN 8090311695.

MOCNÁ, Dagmar, PETERKA, Josef a kol. *Encyklopedie literárních žánrů*. Praha: Paseka, 2004. ISBN 80-7185-669-X.

PAVERA, Libor a VŠETIČKA, František. *Lexikon literárních pojmů*. Olomouc: Nakladatelství Olomouc, 2002. ISBN 8071821241.

PAVLOVÁ, Věra a ŠRÁMEK, Jiří. *Vzpomínky na Otu Pavla: jsem z Bránova i Buštěhradu – prdelka mi říkájí...* Praha: V.P.K., 1993. ISBN 8085622327.

PROPP, Vladimír Jakovlevič, ČERVENKA, Miroslav, PITTERMANNOVÁ, Marcela a ŠMAHELOVÁ, Hana. *Morfologie pohádky a jiné studie*. Jinočany: H & H, 1999. ISBN 80-86022-16-1.

SVOZIL, Bohumil. *Krajiny života a tvorby Oty Pavla*. Praha: Akropolis, 2003. ISBN 80-7304-036-0.